

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

NÁBOŽENSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V DIGITÁLNÍ ÉŘE

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Cyril Havel, Dr. theol.

Autor práce: Lucie Pourová
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: III.

2023

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum:

Podpis studenta

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Tomáši Cyrilu Havlovi, Dr. theol. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Také děkuji všem respondentům za rozsáhlé odpovědi a připomínky ke zkoumanému tématu.

Obsah

Úvod.....	6
1 Jak digitální technologie mění náš svět	8
1.1 Čtvrtý věk	8
1.1.1 Názor církve.....	9
1.2 Čtvrtá revoluce.....	10
1.2.1 Život v infosféře.....	10
1.3 Informační společnost – úskalí i výhody;	11
1.4 Identita a její proměny	12
1.5 Hodnocení informací	13
2 Kybergogika – nové trendy vzdělávání v digitálním světě.....	15
2.1 Vytyčení kompetencí	15
2.2 Kurátorství	18
3 Náboženské vzdělávání v digitální éře	21
3.1 Církevní správní orgány – sekce církevního školství – školská zařízení	22
3.2 Digitální podpora náboženského vzdělávání	22
3.2.1 Bible online.....	23
3.2.2 Nabídka výukových materiálů online	23
3.2.3 Větší mediální projekty.....	24
3.3 Náboženské vzdělávání v „covidové době“.....	25
3.4 Shrnutí.....	26
4 Výzkum praktického využívání ICT.....	27
4.1 Metodologie výzkumu	27
4.2 Cíl výzkumu.....	28
4.3 Sběr a zpracování dat.....	28
4.5 Zpracovaný výzkum	29
4.6 Shrnutí výzkumu.....	35
Závěr	37
Seznam použitých zdrojů.....	39
Seznam příloh	40
Příloha I. Přepis interview s respondentem R 1	41
Příloha II. Přepis interview s respondentem R 2	43

Příloha III. Přepis interview s respondentem R 3	48
Příloha IV. Přepis interview s respondenty R 4 a R 5	51
Příloha V. Přepis interview s respondentem R 6	61
Příloha VI. Přepis interview s respondentem R 7	64
ABSTRAKT	66
ABSTRACT.....	67

Úvod

Náboženské vzdělávání v digitální éře je velmi široké téma. Zajímavé je, že spojuje náboženství jako historicky prověřenou lidskou zkušenost s novými možnostmi vzdělávání, které se teprve prověřují. Účastníme se pedagogického experimentu, který nabízí digitální technologie, a nevíme, jaký výsledek budoucnost ukáže.

Evropská kultura je založena na křesťanství. V průběhu téměř dvou tisíciletí křesťanská víra pronikla hluboko do myslí a srdcí lidí a určovala směr jejich života. Duchovní byli také učitelé a až do 19. století nositeli vzdělanosti ve školách i mimo školu. Kromě vlastních teologických nauk je náboženské vzdělávání spojeno s dalšími společenskými vědami: pedagogikou, sociologií, psychologií, filozofií, etikou, antropologií. Během studií na Teologické fakultě JU jsme měli možnost se s nimi seznámit. Studium nám pomohlo pochopit smysl náboženství. Není to jen nějaký systém, instituce nebo nauka, ale hlavně způsob života. Je to symbolická a rituální cesta za nalezením vlastního existencionálního místa ve světě. I když je to cesta individuální, je nutné ji prožít v reálném společenství druhých lidí (internet nabízí jen realitu virtuální).

Náboženské vzdělávání a předmět Pedagogika volného času mají jedno společné – působení na všechny věkové kategorie bez rozdílu vzdělání. Zájmové vzdělávání patří k modernímu způsobu života a náboženská osvěta může být jedním z témat.

Cílem této práce je zjistit možnosti použití digitálních technologií při výuce náboženství a jejich praktické využívání. V poslední době sílí tlak na digitalizaci ve školství a nedávná světová covidová pandemie tento tlak ještě více zesílila. V té době se zdálo, že možnost distanční výuky je velké plus. Vysokoškoláci neměli námítky, byli na práci s ICT (*Information and Communication Technologies*) zvyklí. Středoškoláci a žáci základních škol se cítili unavení a izolovaní. Navíc se ukázalo, že ne všechny školy disponují dostatečným vybavením a také děti ze sociálně slabších vrstev na tom nebyly dobře co se týče připojení k internetu.

Tato práce má část teoretickou, část praktickou a část výzkumnou. V teoretické části chci ukázat v jaké době žijeme, co znamená pojem digitální éra a moderní trendy v pedagogice spojené s digitalizací vyučování. K tomu využiji poznatky z již dříve vydaných prací odborníků na digitální technologie a moderní pedagogiku. V praktické části použiji vlastní poznání a zkušenosti. Část výzkumná se bude zabývat praktickým využíváním digitálních technologií při výuce náboženství na základních a středních školách.

První kapitola má ukázat náš současný svět a seznámit s odbornou terminologií, jejímuž významu často plně nerozumíme. Částečně je to vina odborníků. Dále má seznámit uživatele s přednostmi i zápory při využívání internetu a sociálních sítí. Zdůraznit zápory považuji za zvlášť důležité. Dotýkají se nás všech a mohou nám vážně ublížit. Z nejnovějších prací L. Floridiho, B. Reese a M. Černého jsem vytvořila volný kompilát.

Druhá kapitola pojednává o moderních trendech v pedagogice – tak zvané kybergogice. Poukazuje na měnící se roli učitele a žáka ve vzdělávacím procesu a na možnosti

formálního, neformálního a informálního učení. Dále upozorňuje na nutnost získávání digitálních kompetencí pedagogů. Jako zajímavost uvádím metodu kurátorství pro celoživotní vzdělávání, která se ale hodí jen pro dospělé. Jde o vytváření specifických balíčků informací a zdrojů pro určitého studenta s ohledem na jeho studijní možnosti a zájmy. Zdůrazňuje se kreativita. Školy si mohou vytvářet vlastní knihovny prověřených zdrojů a sdílet je mezi sebou. Také zde upozorňuji na informační přetížení. Jako zdroj jsem použila práce M. Černého z Masarykovy univerzity.

Třetí kapitola pojednává o možnostech prezentace náboženského vzdělávání na internetu. Jde o mé vlastní vyhledávání a představení zdrojů a webových stránek, které už jsou na internetu zavedené a mají stálý okruh uživatelů. Stránky vytvářejí církevní správní orgány a zveřejňují i metodické materiály pro školní výuku. Zaměřila jsem se také na soukromé iniciativy věřících. Měla jsem možnost například osobně hovořit s managerem TV Noe a seznámit se blíže s jejich aktivitami. Také jsem přiblížila zkušenosti z „covidové doby“, kdy byl internet velkým pomocníkem.

Čtvrtá kapitola je vlastní výzkum praktického využití ICT při školní výuce náboženství formou interview. Šlo o přímé rozhovory zaznamenané na diktafon nebo prostřednictvím Teams. Otázky se dotýkaly vybavení škol, spolupráce při distanční výuce, vlastní průběh, dostupnosti metodických a jiných materiálů pro používání digitální techniky a o vhodnosti jejího používání. Všechny rozhovory byly přepsány a jsou uvedeny jako přílohy.

Na závěr budou shrnuty výsledky výzkumu.

1 Jak digitální technologie mění náš svět

Pokrok je nezadržitelný. Určitá období lidských dějin se zpětně pojmenovávají podle nejvíce prospěšné technologie, která je pro tu dobu charakteristická tím, že změní nejen způsob života, ale i způsob myšlení. V poslední době se setkáváme s pojmy Čtvrtá revoluce, Čtvrtý věk, Turingova revoluce, Digitální éra, doba postfaktická, internet věcí... Dále budou rozebrány názory technologa, církve a filozofa.

1.1 Čtvrtý věk

Americký futurista a technolog Byron Reese v knize Čtvrtý věk tvrdí, že zásadní převrat v lidské historii proběhl jen třikrát. Pokaždé to způsobily skupiny souvisejících technologií, které lidstvo proměnily principiálním, trvalým, a dokonce biologickým způsobem.

„První věk“, zhruba před 100 000 lety, charakterizuje ovládnutí ohně a vznik jazyka (ve smyslu řeči). Oheň představoval pravěkou víceúčelovou technologii: dával světlo, poskytoval bezpečí, umožnil stěhování do chladnějších krajin. Tepelná příprava masa a hůře požitelných rostlin zvýšila kalorický příjem a nově získaná energie umožnila rozvoj mozku. Výkonnější mozek umožnil rozvoj jiné technologie – jazyka. Pomocí jazyka lze vyjádřit vlastní zkušenosti a sdílet je s jinými lidmi. Dochází k prvnímu přenosu informací. Jazyk kromě toho umožňuje spolupráci, což je jeden z výjimečných lidských rysů. Slovem vyjadřujeme myšlenky, lidé je dokáží kombinovat a tím pomáhají při dalším rozvoji mozkových schopností. Klíčový význam má vyprávění příběhů. Dovolují formovat lidské představy, což je první předpoklad pokroku. Život lovců-sběračů byl krátký, tvrdý a plný utrpení. Žili ze dne na den a neustále se potýkali s nedostatkem. Přesto tehdy začal rozvoj lidstva, který nás dovedl až k dnešku.

„Druhý věk“ začal asi před 10 000 lety se vznikem zemědělství a stavbou měst. Další technologický pokrok představuje dělba práce, vznikající specializace, zvyšování efektivity a ekonomický růst. Poskytuje nám vše, co dnes máme. Také se objevily zbraně organizovaného válčení. Lidé poprvé začali vlastnit půdu. Zemědělství a soukromé vlastnictví půdy ukončilo ekonomické rovnostářství prvního věku.

„Třetí věk“ začal před 5 000 lety vznikem písma a vynálezem kola. Lidstvo se díky písmu proměnilo. Poprvé bylo možné uchovat znalosti, kopírovat je a přenášet na vzdálená místa. Myšlenky dokázaly žít mimo lidskou mysl. Kolo a písmo k sobě neodmyslitelně patří. V době vzniku prvních velkých civilizací obě technologie společně podpořily vzdělání, obchod, přenos informací a usnadnily cestování. Také vznikly peníze. V průběhu třetího věku přicházely úžasné inovace jako vynález knihtisku, parního stroje, zkrocení elektrické a atomové energie. Ty ale neměnily povahu lidstva tak, jako kdysi jazyk, zemědělství a písmo. Změny měly spíše evoluční než revoluční charakter.

Na práh „Čtvrtého věku“ nás přivedl výjimečný technologický objev – počítač. Zařízení, které lze přirovnat k mechanickému mozku a je natolik všestranné, že může řešit

prakticky neomezenou škálu problémů. Vyvíjí se technologie umělé inteligence, díky níž se zařízení mohou naučit fungovat samostatně. Možnosti robotiky pak strojům dávají mobilitu a dovolují jim integrovat s fyzickým světem. To je závažná změna. Máme takovou moc, kterou lidé dříve připisovali bohům. Objevují se zásadní otázky, které souvisejí se samotnou definicí člověka. Mohou počítače myslet? Mohou získat vědomí? Lze veškerou lidskou aktivitu reprodukovat mechanicky? Jsme pouhé stroje? Lidé získali roboty, nanotechnologie, lety do vesmíru, zdravotnickou techniku k zachování života, ale také automatické zbraně na jeho zničení. Z nových technologií jsme nadšeni, ale zároveň v nás budí i velký strach. Vědci spolu s uživateli se nedokážou shodnout na tom, co jsme přesně postavili a kam směřujeme. Musíme proto hledat odpovědi na některé velmi staré otázky.¹

Reese jako technolog ve své knize představuje robotizaci a umělou inteligenci jako možný zdroj bohatství a blahobytu světa, odstranění chudoby a povinné práce, rovný přístup ke vzdělávání, prodloužení lidského života, zlepšení životního prostředí, odstranění válek. Zatím se tak neděje. Světové bohatství sice vzrůstá, ale jen na jedné straně. Obrovské sumy peněz se vynakládají na zapojení umělé inteligence do zbraní, které nepotřebují lidskou obsluhu. Vytvoření tak zvané obecné umělé inteligence může znamenat, že pro počítače se lidé stanou nepotřebnými.

1.1.1 Názor církve

V komunikační oblasti se na internetových sociálních sítích vytváří nová globální digitální kultura, kterou vysoké církevní kruhy vidí jako náboženský fenomén. V kapitole „Katecheze tváří v tvář současným kulturním situacím“ v novém Direktoriu pro katechezi v čl. 366 se uvádí: „Čelíme zcela novému typu výzvy, který mění referenční souřadnice v procesu důvěry a přisuzování autority. Způsob, jakým člověk využívá vyhledávače, programuje algoritmy umělé inteligence nebo pátrá pomocí počítače po odpovědích na otázky týkající se soukromého života, prozrazuje, že k danému zařízení a jeho odpovědi zaujímá *fideistický postoj*. Vzniká tedy jakési univerzální pseudonáboženství, které legitimizuje nový zdroj autority a zahrnuje všechny prvky náboženských rituálů od oběti přes bázeň před absolutnem až po podřízení se novému statickému hybateli, který se nechává milovat, ale sám nemiluje.“

Dále se v čl. 356 uvádí: „Technika, která je plodem lidské vynalézavosti provází dějiny lidstva od prvopočátku. Její potenciál musí směřovat ke zlepšení životních podmínek a k pokroku lidstva. Zdá se však, že technika doprovázející a podmiňující životní styl ovlivňuje i pohled na samotné lidské bytosti. Některé způsoby využití technologického výzkumu je navíc mohou přeměnit a něco zcela nového, leckdy bez adekvátního zhodnocení důsledků. V mnoha oblastech výzkumu vyvstávají zásadní filozofické a etické otázky, zvláště v oblasti umělé inteligence a neurovědy. Umělá inteligence může člověku pomáhat a v některých případech ho nahradit, ale nemůže činit rozhodnutí, která náleží pouze jemu.“

¹ Srov. REESE, B. *Čtvrtý věk*, s. 16-50

1.2 Čtvrtá revoluce

K porozumění tomu, v jakém světě dnes žijeme, je třeba seznámit se s odbornými termíny, které běžně používáme, aniž bychom jejich význam plně chápali.

Luciano Floridi, profesor filozofie a etiky na University of Oxford, považuje historii za synonymum pro *informační věk*. Život lidstva z hlediska přenosu informací rozděluje na *prehistorii*, kdy ještě žádné ICT neexistovaly a informace si lidé předávali a ukládali do paměti jen na základě ústního podání. Se vznikem písma začíná *historie*. Informace se zaznamenávají a shromažďují za účelem zachování a přenosu pro budoucí potřebu, individuální a společenský blahobyt začíná souviset s používáním ICT. *Hyperhistorie* je charakterizována radikálními proměnami, které s sebou ICT přináší, individuální a společenský blahobyt je na nich plně závislý. Dnešní generace prožívá přechod od historie k hyperhistorii, nové éře ve vývoji lidstva. Není to snadné. Denně poměřujeme své schopnosti a možnosti se schopnostmi a možnostmi digitálních technologií buď v zaměstnání nebo ve svém volném čase.

Počítače nepočítají, ale pracují se shromážděnými daty a hyperhistorie na nich závisí. Denně jich přibývají miliony. Data rychle zastarávají, jsou pomíjivá, lze je přemazávat a znovu nahrávat. Také staré digitální dokumenty nemusí být znovu použitelné, protože odpovídající technologie již neexistují (např. diskety, software starých operačních systémů). Odborníci tvrdí, že na internetu jsou miliony opuštěných stránek, které nikdy nebyly aktualizovány. Běžnou skutečností je tak zvaná ztráta spojení (link decay), jsou to odkazy na online zdroje, které už neexistují. Problémem se stává rozhodnutí, co uchovat, co smazat nebo co vůbec neukládat. Na otázku, jaký druh hyperhistorického prostředí pro sebe a pro budoucí generace budujeme, Floridi odpovídá: *infosféru*.²

1.2.1 Život v infosféře

Infosféra je neologismus vytvořený v 70. letech minulého století. Je odvozen od termínu *biosféra* (určitá oblast naší planety, která umožňuje život). V minimálním pojetí označuje celé informační prostředí, tvořené všemi informačními entitami, jejich vlastnostmi, interakcemi, procesy a vzájemnými vztahy. Jedná se o prostředí srovnatelné s *kyberprostorem*, ale zároveň od něj odlišné. Kyberprostor je totiž jednou z podoblastí infosféry, protože infosféra *zahrnuje rovněž* offline informační prostory a analogové informační prostory.³

Infosféra tedy v sobě zahrnuje jak *offline* analogový svět (založený na uhlíku), tak *online* digitální svět (založený na křemíku). Digitální svět se přelévá do analogového a splývá s ním. Pro tento jev existuje řada pojmenování, Floridi dává přednost výrazu *onlife-zkušenost*. Žijeme čím dál víc onlife. Pro mladou generaci je stále těžší pochopit, jaký byl život v předdigitálních dobách. Vědci očekávají, že v blízké budoucnosti se rozlišení mezi offline a online stane ještě zamlženější a poté zmizí docela. Oproti tomu kyberprostor je termín, který se původně objevoval jako fikce v sci-fi románech. Později byl přijat computerovými odborníky jako místo, kde probíhají komunikace mezi sítěmi computerů, proto je dnes toto slovo spojováno hlavně s *internetem*.⁴

² Srov. FLORIDI, L. *Čtvrtá revoluce*, s. 17-42

³ Srov. Tamtéž, s. 58-59

⁴ Srov. FLORIDI, L. *Čtvrtá revoluce*, s. 61-77

Věda mění naše porozumění světu dvěma základními způsoby. Extrovertní způsob se týká vnějšího světa a introvertní se týká nás samých. Vývoj informačních a komunikačních technologií radikálně proměňuje nejen to, jak rozumíme světu a jak vzájemně komunikujeme, ale také způsob, jakým se díváme sami na sebe a jak chápeme svou vlastní povahu, existenci a odpovědnost. Rozšíření ICT tak představuje **čtvrtou revoluci** v dlouhém procesu přehodnocování základní podstaty a role lidstva ve vesmíru. První přelomovou revoluci způsobil Mikuláš Koperník v roce 1543 uveřejněním svého pojednání *O pohybu nebeských těles* a navždy odstranil představu Země a lidstva jako střed vesmíru. Druhou revoluci způsobil Charles Darwin v roce 1859 uveřejněním své práce *O původu druhů*. Ve svém díle ukázal, že všechny živé druhy se vyvinuly v průběhu milionů let ze společných předků prostřednictvím přirozeného výběru. Nová vědecká zjištění (evoluce) nás odsunula z centra biologické říše. Za třetí revoluci se považuje *Úvod do psychoanalýzy* a jiná díla rakouského psychologa Sigmunda Freuda (1856-1939). Ukázalo se, že člověk nemá plně pod kontrolou své myšlení, že součástí mysli je také nevědomí a že naše mysl je vystavena působení obranných mechanismů jako například potlačení. Nejsme tedy ve svém vlastním vědomí zcela transparentní. Ve srovnání s předcházejícími třemi „revolucemi“ čtvrtá (nebo také Turingova digitální) revoluce znamená, že ICT nám dávají najevo, že nepředstavujeme izolované činitele. Jsme informační organismy (inforgové), kteří spolu s jinými druhy těchto činitelů sdílejí globální prostředí. Kromě výhod tento stav s sebou přináší řadu potíží.⁵

1.3 Informační společnost – úskalí i výhody

Pozitiv i negativ je celá řada, ale uvedeme jen ta, která mají vztah k cíli této práce.

V informační společnosti se klade důraz na sociální aspekt přijímání i předávání informací. Informace sama o sobě je abstraktní pojem, význam dostává až po odpovědném složení základních stavebních kamenů, to znamená dat. Úmyslně nepravdivá data vedou k *dezinformaci*, neúmyslně nepravdivá data vedou ke *špatné informaci (misinformation)*. Vyznat se v tom, hledat pravdu, je časově i mentálně náročné. Je třeba přiznat, že pokud nejde o studium, lidé se o to ani příliš nesnaží. Hrozí nebezpečí, že budou věřit všemu co hlásají média a ta je tak mohou ovládat. Pozorujeme, že se to už delší dobu děje, a tak zvané svobodné hlásání vlastních názorů na internetu začíná být cenzurováno. Podle druhu vyhledávaných informací zanecháváme na síti *digitální stopu*. Umožňujeme tím nejen nahlédnutí do našeho soukromí, ale i možné ovlivňování a změnu naší identity, jelikož vypovídá o digitálním Já každého uživatele internetu a lze ji snadno zneužít. Zdůrazňované komunikační propojení všech se všemi s sebou nese i další rizika jako je manipulace, dehonestace, násilí, závislost, izolace, ztráta kontaktu s realitou. V konečném důsledku to může ovlivnit rozvoj přirozených lidských vztahů. Z tohoto hlediska jsou pro děti a mladé lidi sociální sítě nebezpečné. Je nutné vést je k vlastní zodpovědnosti za to, co ze svého soukromí ostatním uživatelům sítě poskytnou.

Na druhé straně informace se stala komoditou, která je téměř zdarma a je poměrně snadné se k ní dostat a sdílet ji s ostatními kdekoli a kdykoli. Knihy mohou být vloženy do veřejné domény a z kyberprostoru se může stát knihovna světa. Lidé mohou sami sebe vzdělávat bez zvláštních finančních prostředků, pokud nebereme v úvahu, že za nejdéle každých pět let musíme naše digitální zařízení vyměnit za modernější s větším výkonem.

⁵ Srov. FLORIDI, L. *Čtvrtá revoluce*, s. 107-115

Tak zvaný *e-learning* je už delší dobu skutečností a je využíván hlavně v kurzech pro celoživotní vzdělávání. K tomu je potřeba umět s digitálními zařízeními efektivně zacházet. Zde se projevují se rozdíly mezi generacemi.

Sociologové hovoří o *Generaci X* – lidé narození od počátku 60.let do počátku 80. let a o *Generaci Y*, která zahrnuje jedince narozené přibližně mezi počátkem 80. let a rokem 2000. Předpokládejme, že o těch, kteří se narodili po 90. letech až 2001, budeme mluvit jako o *Generaci Z*. Pro jedince patřící k této generaci byl svět vždy bezdrátový. Nemají žádné vzpomínky na svět bez Facebooku, který je sociálním médiem a ne knihou, a na svět knih, které by nebyly dostupné online. Život vně infosféry si možná ani nedovedou představit, protože infosféra postupně absorbuje veškerou realitu.⁶

1.4 Identita a její proměny

Ve filozofii myslí existuje uznávané rozlišení mezi tím, kdo jsme (osobní identita) a tím, kdo si myslíme, že jsme (pojetí sebe samých). Tato dvě Já vzkvétají pouze tehdy, jestliže se podporují ve vzájemně prospěšném vztahu. Naše pojetí sebe samých je tvarováno také tím, co se nám říká, že jsme, a tím, jak bychom si přáli, aby nás druzí viděli. Je to naše společenské Já. Společenské Já je tedy hlavní kanál, skrze nějž ICT a zejména interaktivní sociální sítě silně ovlivňují naše osobní identity. Pokud považujeme za důležité, co si o nás ostatní lidé myslí a co o nás říkají, pak jejich názory mohou přetvořit naši osobní identitu. Pro generaci Z je naprosto přirozené lámat si hlavu nad svými online osobními identitami a denně se mořit s jejich přetvářením a aktualizováním. Je to hyper-sebevědomá generace, která v neustálém přívalu facebookuje, tweetuje a skypeje své subjektivní názory a osobní záliby, detaily ze soukromého života, a dokonce i své intimní zkušenosti. Nikdy předtím za celou historii lidstva tolik lidí nemonitorovalo sebe samé, nezaznamenávalo tolik detailů o sobě samých a nereferovalo o nich pro tak široké publikum. Mikropříběhy, které vytváříme a konzumujeme, rovněž mění naše společenské Já, a tedy i to, jak pohlížíme sami na sebe. Starší generace nařikají nad tím, že nová generace ztratila kontakt s realitou. Že žije ve virtuálních bublinách, kde jediný platný dorozumívací prostředek představuje to nejpovrchnější žvanění. Že se nedokáže nadchnout pro něco opravdového a autentického. Že je tvořena narcistickými egocentrickými selfie (fotografie sebe samých, obvykle okamžitě publikované online). Že je to generace neschopná nést jakoukoli odpovědnost, protože očekává, že všechno může být vymazáno, revidováno a že vůbec vše lze zpětně nějak změnit. Navíc Facebook nepříjemně odhalil, že všechny generace by nejradyji trávily svůj volný čas zábavou.

Floridi to nevidí až tak černě. Sociální sítě pro něj představují dosud nevídanou příležitost, jak být více zodpovědnými za naše společenské Já. Můžeme si pružněji vybírat kontakt s lidmi, jejichž myšlenky utvářejí naši společenskou osobnost, a tudíž nepřímo určují naše osobní identity. Více svobody ve společenském ohledu také znamená více svobody pro utváření sebe sama. Svoboda konstruovat své osobní identity online již dávno není svobodou anonymity. Nyní jde spíše o svobodu spojovanou se sebeurčením a s autonomií. Není již možné tak snadno lhát o tom, kdo jste, když vás sledují stovky milionů lidí. Můžete se ale snažit ukázat jim, čím byste racionálně mohli být nebo si přáli

⁶ Srov. FLORIDI, L. *Čtvrtá revoluce*, s. 62

se stát. To jim nabídne jiný příběh o vás, který se v dlouhodobém horizontu dotkne i toho, kým jste, jak online, tak offline.⁷

1.5 Hodnocení informací

Pro středověkého člověka bylo důležité umět rozlišovat mezi pravdou a lží, mezi dobrem a zlem. Bylo to základní myšlenkové schéma například v oblasti náboženské. Všechny souboje o víru, náboženské války a třenice v sobě (mimo sociální a politický rozměr) nesly právě spor o pravdu. Na otázce, jak se dostat k pravdě, je postavena scholastika. Spojení logiky a dobře pospojovaných argumentů vede ke správné odpovědi. Každá diskuse či spor je soupeření mezi argumenty, vyhrává ten, kdo je má silnější, validnější či lepší. Nikdo nemůže říct, že ho argumenty nezajímají, protože pravda je jen jedna. Představu jediné pravdy přijalo i osvícenství a na něj navazující analytická či pozitivistická filozofie. Pravda je něco, co ve světě existuje, jen může být náročnější se k ní dostat a ve svém myšlení se ji snažíme odhalit.

V šedesátých letech 20. století dochází k jistému obratu v otázce, co je to vlastně poznání. Zjistilo se, že poznání je do značné míry konstruováno sociálně. To, jak a co poznáváme, těsně závisí na tom, v jaké kultuře a prostředí se pohybujeme a jaký jazyk používáme. Znamená to, že pravda není něčím objektivně existujícím mimo nás, ale je tím, čemu dáváme pravdivý význam. Pravda je způsob, kterým rozumíme světu. V praxi to má silné dopady. Pokud dojde k situaci, že jsme obklopeni nepravdivými informacemi, postupně se nám rozpadá cit pro to, co je pravdivé a co ne. I když informacím nevěříme a snažíme se přistupovat k nim kriticky, přesto ovlivňují to, co si myslíme. Svět, ve kterém žijeme, nás natolik ovlivňuje, že se mu nemůžeme snadno vzepřít. Někdy se říká, že žijeme v době postfaktické. Stále méně nás zajímají argumenty. Pokud chceme někoho přesvědčit, argumenty nejsou tím, co dokáže změnit postoj a myšlení druhého. Tato skutečnost je nesmírně důležitá jak při hodnocení kvality informací, tak také pro běžnou diskusi s druhými.

Druhou stránku postfaktické doby tvoří skutečnost, že ne vše, co vidíme, je zaručeně pravda. Nástup deepfake (označení pro realistickou úpravu videa) rozbil naši základní životní zkušenost. To, co jsme viděli na vlastní oči a slyšeli na vlastní uši, nemusí být vůbec pravda. Řešíme otázku, co může být pravdivého tak, abychom se na to mohli skutečně spolehnout. Zmizela existence autorit, které bychom mohli považovat za hodnověrné. Rozvoj internetu napomohl k tomu, že argumenty se neberou příliš vážně, v podstatě neexistuje způsob, jak je ověřit. Věřit v tomto kontextu znamená vstoupit do světa nejistoty a velkého rizika. Specifikum deepfake oproti jiným dezinformacím je, že pracuje s videem nebo audiem. Pavel z Tarsu píše, že víra je ze slyšení, ovce poznají pastýře po hlasu. To, co slyšíme, nás obvykle neklame. A právě to je něco, s čím deepfake systematicky pracuje. Jsou tvořena videa, na kterých to vypadá, že lidé říkají něco zcela jiného, než bychom si mysleli. Video pochází z nějaké reálné situace, ale zobrazuje alternativní řečový projev. Je to výsledek činnosti umělé inteligence. Pomocí neuronových sítí zjistí, jak daný člověk artikuluje, jak pohybuje ústy atp. Výsledný průnik je takový, že nově vytvořená osobnost otevírá ústa, jako by skutečně říkala alternativní projev a má stejný či velice podobný hlas. Další možnost je výměna obličejů. To všechno znamená, že jsme přišli o jednu z největších jistot. Poznáváme stále stejně, ale nevíme, co je pravda a co lež. Deepfake videa jsou úspěšná především tehdy, blíží-li se jejich

⁷ Srov. FLORIDI, L. *Čtvrtá revoluce*, s. 79-85

obsah možné skutečnosti. Skutečně nebezpečná lež je blízká pravdě. Šíří se mimořádně rychle a jejich tvorba je snadno dostupná.

Mění i charakter ochrany dat a soukromí. Mnoho lidí má pocit, že nesdílejí nic citlivého, dělají dobře svou práci a za své chování se nestydí. Pokud by ale data měla sloužit pro změny významů, pak možná stojíme před nesmírně hlubokou myšlenkovou revolucí celého internetu. Dnes je pravidlem, že svými daty a svým soukromím platíme za služby, které na internetu vyhledáváme. Vystávají další otázky, co se stane, pokud naše sdílení bude systematicky využíváno v deepfake realitě. Podle M. Černého odpovědi zatím neznáme.

Informační válka je termín spojený s vytvářením dezinformací. Ukazuje se, že jde o fenomén, na který je třeba nahlížet očima širší mezinárodní politiky. Jde o situace, kdy nějaká skupina osob systematicky bojuje proti určitým zájmům nebo principům jiného státu. Dezinformační weby se oficiálně tváří jako alternativní média, ve skutečnosti publikují informace pocházející ze zdrojů jiného státu. Další možnosti konfliktu vidí státní bezpečnostní složky v tak zvané kybernetické válce, která rozmazává hranice mezi civilisty a vojáky, pokud se jedná o útok na strategickou infrastrukturu. Dnes je na internet napojené téměř vše. Případný útok na zdravotnický systém, banky, elektrárny nebo státní informační servery může mít nedozírné následky a poškodit funkce státu. M. Černý také upozorňuje na potenciální útok na letecké a pozemní drony. Velká část současné vojenské techniky je řízena na dálku a případný kybernetický útočník by jejich ovládnutím získal převahu bez jediného výstřelu.

V dnešní bezpečnostní politice států se kybernetický útok považuje za stejně závažný jako konvenční. Považuje se za klíčový prvek moderního vedení války, proti kterému existuje jen velice omezená obrana a nejsou zatím zkušenosti, co s ním reálně dělat.

Pro učení a pocit jistoty v poznávání potřebujeme pracovat s kvalitními informacemi. Přitom přesně nevíme, jak v tomto smyslu kvalitu chápat a jak ji určit. Stejná informace může mít hodnotu pro jednoho uživatele a pro druhého může být zbytečná. Důležité jsou také emoce a kontext, ve kterých je určité sdělení předáváno. Z informací se stal ekonomický statek i nástroj boje. Musíme se naučit ptát nejen na to, zda je nějaká informace pravdivá, ale také proč se nám zobrazuje a kdo by na takové věci mohl mít zájem.⁸

⁸ Srov. ČERNÝ, M. *Život onlife*, s. 62-89

2 Kybergogika – nové trendy vzdělávání v digitálním světě

Spolu s technologickými inovacemi se na učitele valí záplava nových pojmů, jako například: virtuální realita, hybridní realita, machine learning, deep learning, 3D multi uživatelské prostředí, gamifikace, umělá inteligence, internet věcí ..., Učitelé se s těmito pojmy, právě tak jako s novými technologiemi, musí naučit efektivně pracovat. Na přelomu 20. a 21. století vznikla situace, kdy žáci a studenti si umí s komunikačními technologiemi poradit lépe než jejich učitelé ze starší generace (generační propast). Vzdělávání se již neomezuje pouze na školské prostředí. Rychlé změny v zavádění technologií a jejich inovace vytvořily nutnost celoživotního vzdělávání občanů. Pojmy *digitální gramotnost* a *digitální kompetence* se v prostředí vzdělávání často překrývají. Termín digitální gramotnost je více využíván v oblasti výzkumu. Termín digitální kompetence je ukotven v definicích ve strategických politických dokumentech a orientovány na profesionální využití. V České republice je koncept v zásadě přebírán z dokumentů UNESCO a EU.⁹

2.1 Vytyčení kompetencí

Poslední, aktuálně platný *Evropský rámeček digitálních kompetencí pro občany DigComp 2.1* obsahuje pět kompetencí, které mají všichni občané Evropské unie zvládnout:

- informační a datovou gramotnost
- komunikaci a spolupráci
- tvorbu digitálního obsahu
- bezpečnost
- řešení problémů

Digitální kompetence občanů lze rozvíjet třemi způsoby vzdělávání: *formálním, neformálním a informálním*. *Formální* vzdělávání zahrnuje školní vzdělávání, oficiální kurzy, příručky. *Neformální* vzdělávání získávají děti a dospívající například v zájmových klubech, knihovnách, v rodině, mezi přáteli, na sociálních sítích získávají digitální kompetence. *Informální* vzdělávání probíhá na individuální úrovni prostřednictvím vzděláváním neformálním, sdílením mezi sebou. Eliminuje se zde role autority.¹⁰

⁹ Srov. SVOBODA, P. et al. *Digitální kompetence učitelů středních odborných škol jako výzva současného vzdělávání*, s. 99

¹⁰ Srov. SVOBODA, P. et al. *Digitální kompetence učitelů středních odborných škol jako výzva současného vzdělávání*, s. 101

Existuje pravidlo 70 : 20 : 10, které říká, že asi 10 procent toho, co umíme, se naučíme ve formálním vzdělávání, 20 procent v neformálním a 70 procent pak připadá na informální učení, tedy učení, při kterém si většinou vůbec neuvědomujeme, že se učíme.¹¹

Základním pilířem stále zůstává škola. „Role učitele se v současném školství rychle mění a transformuje. Informace jsou stále lépe dostupné, tím klesá význam pedagoga, který vystupuje jako ten, kdo ví a má předávat sadu znalostí těm, co neví. Ty si žák může najít v podstatě kdekoli a kdykoli.“¹² Důležité je vytvářet k těmto informacím kontext. Přesto je to učitel, na kom leží zodpovědnost za vzdělání a výchovu občanů moderního digitálního věku. K tomu potřebuje získat nové kompetence.

DigCompEdu – Evropský rámec digitálních kompetencí pedagogů – popisuje digitální kompetence pedagogů, jehož součástí jsou i standardy, které mohou být použity k sebehodnocení a budou mít vliv na definování profilu uchazečů o učitelské povolání. Národní ústav pro vzdělávání ve spolupráci s Ministerstvem školství (MŠMT) navrhuje jeho uplatnění v praxi například v rámci akreditace programů na vzdělávání učitelů. DigCompEdu vymezuje 22 digitálních kompetencí učitele sdružených v šesti oblastech.

- Profesionální zapojení učitele – pracovní komunikace: odborná spolupráce: reflektivní praxe; soustavný profesionální rozvoj.
- Digitální zdroje – výběr digitálních zdrojů: tvorba a úprava digitálních zdrojů: organizace, ochrana, sdílení digitálních zdrojů.
- Výuka – vyučování; vedení žáka; spolupráce žáků; samostatné učení žáků.
- Digitální hodnocení – strategie hodnocení; analýza výukových výsledků; zpětná vazba a plánování.
- Podpora žáků – přístupnost a inkluze; diferenciací a individualizací; aktivizace žáků.
- Podpora digitálních kompetencí žáků – informační a mediální gramotnost; digitální komunikace a spolupráce; tvorba digitálního obsahu; odpovědné používání digitálních technologií; řešení problémů prostřednictvím digitálních technologií.

Rámec obsahuje podrobnější popisy všech digitálních kompetencí, vazby mezi nimi a stanovuje úroveň pokroku. Ty jsou uváděny pomocí motivační role od úrovně A1 do C2.

A1 – nováček: používá technologie jen málo

A2 – objevitel: používá základní a jednoduché digitální technologie

B1 – praktik: smysluplně zapojuje digitální technologie do výuky

B2 – odborník: používá digitální technologie smysluplně k vylepšení výukových postupů

C1 – lídr: využívá digitální technologie, sleduje jejich účelnost a na základě reflexe přizpůsobuje a vylepšuje výukové postupy

C2 – průkopník: použitím digitálních technologií inovuje výukové postupy

¹¹ Srov. ČERNÝ, M. *Pedagogicko-psychologické otázky online vzdělávání*, s. 54

¹² ČERNÝ, M. *Digitální informační kurátorství*, s. 13

Díky těmto specifikacím je možné hodnotit úroveň jednotlivých dílčích vědomostí, dovedností, postojů a hodnot pedagoga v oblasti využívání digitálních technologií v pedagogickém procesu.¹³

Z pohledu pedagogického lze ICT považovat za nové nástroje výuky. Mohou podpořit komunikaci mezi učiteli a studenty a také mezinárodní spolupráci škol prostřednictvím síťování na internetu. S využitím speciálních aplikací, edukačních programů, digitálních pomůcek, a osobního učebního prostředí (PLE – Personal Learning Education), mohou pomoci diferencovat výuku a zaměřit se na podporu talentovaných žáků nebo podporovat žáky se zdravotním postižením. Vytvářejí se tím podmínky pro rovnost při učení. Tím, že proces učení může být více individuální, umožňuje studentům převzetí odpovědnosti za vlastní učení a rozhodování, vyšší sebekontrolu, seberealizaci a sebehodnocení.¹⁴

Podle Svobody využívání technologií ve vzdělávání má určité limity. Jelikož učitelé musí ke svým kompetencím odborným a didaktickým přidat ještě digitální, práce je náročnější než bez nich, příprava na výuku trvá déle. Sama realizace je komplikovanější, často něco nefunguje. Také potřebnost neustálého reagování na technologické novinky a nové aplikace musí učitele nutně vysilovat. U starších se přidává nedůvěra k novým a nevyzkoušeným aktivitám, například předávat své zdroje a zkušenosti prostřednictvím webu žákům i ostatním mimo školu. Často bývá na vině nedostatek školního vybavení, někdy i nezáměr ze strany studentů. Sice se bezproblémově pohybují na uživatelsky orientovaných sítích, ale pro weby, které poskytují náročnější informace nebo akademické znalosti, nemají dovednosti. Omezením jsou ale také mnohdy nereálná očekávání technologických vizionářů vůči učitelům, na které se často přenáší vina za to, že digitální pokrok ve vzdělávání není dostatečný. Celá řada technologií je v běžné pedagogické praxi náročná na užití, protože za didaktickými inovacemi stojí IT specialisté, kteří mnohdy nemusejí mít povědomí o potřebách kvalitní výuky. Velká didaktická otázka je, jaké vzdělávací obsahy lze digitálně transformovat. Je třeba pečlivě zvažovat, ve kterých oblastech výuky je používat. Někdy mohou být méně efektivní než tradiční metody a někdy i kontraproduktivní.¹⁵

Informační přetížení je relativně moderní fenomén, který neměl v předdigitální době jasnou analogii. Jde o stav, kdy vlivem nadměrného množství informací dochází k prudkému propadu schopnosti s nimi pracovat. Obecně lze říct, že informace jsou nezbytné k myšlení i rozhodování, ale pouze v jisté omezené míře. Nejčastějším projevem je nadměrný objem informací následovaný neschopností je zpracovat. Není to jednoduchý fenomén. Obecně lze říct, že informační přetížení je subjektivně vnímáno nejčastěji jako pocit vlastního selhání při práci s informacemi. Může být spojený se stresem, pocitem neefektivity nebo ztrátou schopnosti se učit. Lidé informačně přetížení nejsou schopni dostat svým pracovním či studijním dovednostem, což jejich psychické potíže ještě stupňuje. Takový člověk si uvědomuje, že nemá kapacitu (časovou ani mentální) k tomu, aby zpracoval dostatečné množství informací, které potřebuje. Paradoxně tak zažívá jistou formu informační chudoby, kterou není schopen zmírnit. Nepříjemné je, že může mít také somatické projevy jako je vysoký krevní tlak, nekvalitní spánek, bolest hlavy, únava a podobně. K omezování následků se doporučují různé

¹³ Srov. SVOBODA, P. et al. *Digitální kompetence učitelů středních odborných škol jako výzva současného vzdělávání*, s. 105

¹⁴ Srov. SVOBODA, P. et al. *Digitální kompetence učitelů středních odborných škol jako výzva současného vzdělávání*, s. 119

¹⁵ Tamtéž, s. 154-159

seberegulační a sebeřídící mechanismy. Patří sem snaha o snižování závislosti na technologiích, podpora pohybu, oddělování času i prostoru pro práci i zábavu, rozvoj informační gramotnosti.¹⁶

2.2 Kurátorství

Exponenciální růst dat a informací zvyšuje nároky na posuzování jejich relevance, jejich filtrování a zpřístupňování. Celé vzdělávání směřuje do personalizovaného prostředí, ve kterém bude vzdělávací obsah i forma přizpůsobeny na míru jednotlivým studentům. Digitální informační kurátorství najde širší uplatnění především v oblasti zájmového vzdělávání dospělých, kteří se chtějí ve svém volném čase a ze své vlastní vůle vzdělávat.

Kurátor vytváří kolekce určitých objektů, který z fragmentů vytváří celek. Působí jako síto, hodnotí zdroje, zabraňuje pronikání nekvalitních informací do výsledného produktu.

Kurátorství digitální (digital curation) je soubor činností, který vede k uschování digitálních materiálů a jejich zpřístupnění. Pracuje pouze s objekty digitálními (video, texty, audio, obrázky v elektronické podobě...). Ve školách se jedná o kurátorství obsahu. Online kurátor (název podle B. Brdičky) vytváří přínosné kolekce, které typicky slouží především pro vzdělávání. Usiluje o analýzu zdrojů, setřídění, doplnění o další zdroje a materiály a vhodnou prezentaci směrem ke studentovi. V ideálním případě získá ucelený, logicky provázaný balíček informací. Pro nastavení vhodného modelu je nezbytně nutné znát informační chování těch, pro které se kurátorská činnost vykonává. To znamená poznat chování uživatelů nejen při vyhledávání, ale také další práci s informacemi. Základem je znalost platformy, kterou studující využívají, dále pochopit jejich jazyk, způsob práce i návyky. Také znát metody jejich vyhledávání a zda se pro jejich práci víc hodí stránka, skupina nebo třeba jen jednorázová událost. Pedagogický kurátor obecně by měl hrát roli tlumočnicka mezi složitým (a často ne snadno pochopitelným) obsahem a studentem. Pro studenta informace kvalitně zpracuje, uspořádá a popíše tak, že budou pochopitelné pro jeho jazyk a styl myšlení. To mu pomůže soustředit se hlavně na obsah, a ne na okolní pomocné konstrukty.¹⁷

Kurátorství pro svou osobní potřebu (PLE) lze vidět ve dvou základních rovinách. Jednak v situaci učitele, který si chce vybudovat prostředí, které jemu samotnému pomůže se systematicky vzdělávat. Druhá rovina reflektuje, jak by si měl student toto osobní vzdělávací prostředí budovat sám. Je to model, který do středu učení klade žáka. On rozhoduje, kdy, jak a co se bude učit a kdo může svojí preferencí do jeho systému vzdělávání zasahovat. V současné době se diskutuje nad otevřeným a uzavřeným systémem PLE. Otevřený systém vychází z myšlenky, že si každý student sám volí aplikace, nástroje a zdroje, které mu vyhovují. Takový model dobře kopíruje situaci, do které se dříve nebo později dostane v běžném životě. Zásadním způsobem zvyšuje nároky na informační gramotnost. Učitel má jen malou možnost do takto koncipovaného systému zasahovat. Při uzavřeném modelu kurátorskou činnost provede učitel nebo škola a nabídne další kvalitní zdroje či aplikace. Student si potom v tomto prostředí může jednotlivé vzdělávací moduly či zdroje uspořádat tak, jak mu to vyhovuje. Výhoda

¹⁶ Srov. ČERNÝ, M. *Pedagogicko-psychologické otázky online vzdělávání*, s. 61

¹⁷ ČERNÝ, M. *Digitální informační kurátorství*, s. 17-19

uzavřeného modelu je v tom, že student i učitel mají jistotu, že nedochází k tvorbě miskonceptů nebo k úplnému vybočení ze školního vzdělávacího programu.¹⁸

S kurátorstvím je těsně spjat konektivismus. Je to jedna z cest, jak reagovat na narůstající množství informací a nový přístup k informačnímu prostředí. Základní myšlenkou je učení na základě tvorby vlastní znalostní sítě, která vychází do velké míry z online prostředí. Sociální sítě umožňují relativně snadnou realizaci tvorby komunit a navazování sociální interakce. Podporují také důležitou schopnost vlastního rozhodování, posuzování toho, co je momentálně přínosné a důležité. S měnící se realitou je třeba rozhodovat se neustále znovu. Pro studenty je důležitá je schopnost hledání hraničních témat, nových oborů a přístupů, pokud možno i v mezinárodním měřítku. Sociální sítě nepředstavují jen nástroj pro zábavu či krácení volného času, případně komunikační nástroj, ale jejich role ve vzdělávání je zcela klíčová. Vytváření synergických spojení, tj. kolaborace mezi jednotlivci, představuje jeden z pilířů moderního pracovního výkonu i učení. V rámci sociální sítě je možné nad výsledky diskutovat, klást otázky do oborových skupin nebo sledovat trendy, které se v dané oblasti projevují. Oproti práci s klasickými zdroji má tento přístup k učení zásadní výhody, a to jak v rychlosti a ceně, tak také v možnosti interakce. Možnost diskutovat s autorem, upozornit ho na nejasné místo nebo si naopak nechat něco dovysvětlit je běžnou součástí kolektivistického modelu vzdělávání. Nejde přitom primárně o vztahy čtenář – publikující nebo učitel – žák, ale kolega – kolega. Budování sociálního kapitálu a možnost překračovat hranice dostupných zdrojů je pro rozvoj a skutečné učení klíčové. Další klíčový prvek je internacionalita sociálních sítí a internetu jako takového. Na základě různých kulturních, jazykových a sociálních předpokladů přistupují lidé k tématům různě. Takto různorodé spektrum umožňuje snadnou analýzu různých náhledů na tentýž problém, hledání různých pohledů, myšlenek. Každý má přístup ke zcela jiné literatuře, jiné předchozí formální vzdělání atp. To vše umožňuje učinit vzdělání a učení pestřejší a bohatší.¹⁹

Gamifikace je zajímavý model motivace, a to jak vnitřní, tak vnější. Vzdělávání je věc jistě závažná a důležitá, v jistých případech může být zábavná a hravá. Význam tohoto aspektu učení, totiž jeho hravosti, je spojen nejen s okřídleným rčením Jana Amose Komenského „škola hrou“, ale také s růstem významu neformálního a informálního vzdělávání. Pojem gamifikace se objevuje poprvé roku 2002, popularity se mu dostává až později. Jde o myšlenku přenášení herních prvků do prostředí, která s hrou samotnou nejsou typicky spojená. Cílem má být přivedení uživatele k nějaké akci, případně udržení ho v jisté činnosti. Podle toho, o jakou typologii uživatelů jde, lze rozlišovat různé metody nebo možnosti gamifikace. Často se můžeme setkat s prvky soutěžení mezi uživateli, například formou různých žebříčků či skóre. Tento postup může být pro vzdělávání krátkodobě efektivní, nese s sebou několik problémů. Buď jde o přílišnou orientaci na výkon (což může podstatnou část uživatelů demotivovat) nebo na úspěch (což vede k přílišné vnější motivaci) nebo soutěživost (většinou na úkor spolupráce). Žebříčky patří k nejčastějším gamifikačním prvkům, jde ale o způsob velice problematický. Specifickou oblastí je edutainment, spojení zábavy a vzdělávání především v oblasti videa. Cílem je vytvořit video, které bude zajímavé z hlediska zábavnosti a také samotného obsahu. Také počítačové hry představují jednu ze zajímavých vzdělávacích forem. Zaměřují se především na rozvoj komunikačních dovedností, spolupráce, postřehu, strategického myšlení atp. Pro české hráče může být nezanedbatelné také to, že může dojít k dobrému

¹⁸ ČERNÝ, M. *Digitální informační kurátorství*, s. 129

¹⁹ ČERNÝ, M. *Digitální informační kurátorství*, s. 122-125

trénování cizího jazyka. Trendem je jasný přechod od klasických her ke hrám, kde edukační rozměr je důležitý, ale hráči si ho nemusí uvědomovat explicitně.²⁰

Digitální pedagogické kurátorství je zajímavý projekt upřený do budoucnosti a určený hlavně dospělým zájemcům o celoživotní vzdělávání. Od učitelů vyžaduje stupeň kompetence C2 – průkopník a od škol i studentů vybavení kvalitními a různorodými technologiemi. Obojího je zatím u nás na ne zcela uspokojivé úrovni. Na internetu je celá řada profesních kurzů MOOC (masivní otevřené kurzy on-line). Kurzy jsou oblíbené a jejich nabídka se neustále rozšiřuje. V nabídce jsou také kurzy s náboženskou tematikou.

²⁰ Srov. ČERNÝ, M. *Pedagogicko-psychologické otázky online vzdělávání*, s. 43-45

3 Náboženské vzdělávání v digitální éře

Církev vždy považovala média za důležitý prostředek mezilidské komunikace. Tradice vlastních sdělovacích prostředků v církvi je dlouhá: knihy, časopisy, noviny až po rádiové a televizní vysílání v analogové době. Význam a přednosti nového komunikačního prostoru pro náboženské vzdělávání si církevní kruhy uvědomily hned na počátku jeho vzniku a aktivně ho využívají. Na internetu se prezentují všechna světová náboženství i sekty, zájemce se může seznámit i s náboženstvím primitivních společenství a jejich rituály. Připomeňme si, že hlavním úkolem komunikačních technologií je přinášet informace a umožnit jejich vzájemné sdílení a diskusi. Přes sítě se poznávají lidé, kteří by se jinak nikdy nesešli. To platí i o zájemcích o náboženství.

Náboženské vzdělávání se uskutečňuje ve dvou rovinách: výuka školní plus náboženská osvěta široké veřejnosti. V současnosti je náboženství na českých státních školách podle Zákona 561/2004 Sb. § 15 (školský zákon) vyučováno jako nepovinný předmět, pouze na některých církevních školách jako povinný předmět. Znamená to, že se s náboženstvím aktivně seznamuje poměrně malý počet žáků základních škol a studentů středních škol. Nezahrnují sem studenty teologických fakult, kde se jedná o vzdělávání profesní. Podle výsledků posledního *Sčítání lidu* v roce 2021, jak je uvedl Český statistický úřad, z celkového počtu obyvatel České republiky 10 524 167, 1 347 285 dospělých vyplnilo, že se hlásí k nějaké církvi, 5 027 141 uvedlo, že jsou bez víry. Ostatní občané tento dobrovolný údaj nevyplnili.²¹ To ale neznamená, že by v sobě žádné náboženské povědomí neměli.

Internet, který odstranil komunikační bariéry mezi obyvateli Země, považuje církev za prostor k nové evangelizaci. Nové Direktorium pro katechezi 2020 pověřuje biskupské konference, aby se při hlásání křesťanského učení snažily užívat všechny možné dostupné prostředky včetně digitálních a zajistily široké působení katecheze. Vztah dospělých k otázce víry je složitý. Přitom platí, že každý člověk musí být přijat a vnímán se všemi svými zvláštnostmi. Katecheté mají křesťanskou nauku přizpůsobovat potřebám doby, aby odpovídala nesnázím a problémům, jimiž jsou lidé nejvíce tísněni a znepokojováni.²² Uskutečňuje se na farách i v některých klášterech. Informace lze získat na webových stránkách vikariátů. Základní vybavení ICT se považuje za dostatečné, jak bude zřejmé z následujícího výzkumu.

²¹ *Veřejná databáze* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021 – [cit. 2023-01-18].

Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jspx?_afPfm=VYSTUP-objekt&z=T&f=TABULKA&skupId=4609&katalog=33525&pvo=SLD21040-CR&pvo=SLD21040-CR&v=v144__null__null__null

²² Srov. *Direktorium pro katechezi 2020*, s. 16-32, 186

3.1 Církevní správní orgány – sekce církevního školství – školská zařízení

„*Česká biskupská konference*, zřízená Apoštolským stolcem, je sborem biskupů České republiky, kteří společně vykonávají některé pastorační úkoly ve prospěch křesťanů na svém území k dosahování vyššího dobra, které lidem poskytuje církev podle norem práva, zvláště prostřednictvím různých forem a způsobu apoštolátu, přizpůsobených duchu doby a místním podmínkám.“²³ Sídlním místem je Praha. Sekce církevního školství zastřešuje všechny katolické církevní školy mimo oblast terciárního vzdělávání na území České republiky.

Sekce církevního školství je přes pracovníky majícími na jednotlivých biskupstvích na starosti oblast školství v kontaktu se všemi diecézemi.

Diecéze mají na internetu vlastní webové stránky:

pražská – dostupné na: <https://apha.cz/>

litoměřická – dostupné na: <https://www.dltm.cz/>

královéhradecká – dostupné na: <https://www.bihk.cz/>

plzeňská – dostupné na: <https://www.bip.cz/>

českobudějovická – dostupné na: <https://www.bcb.cz/>

olomoucká – dostupné na: <https://www.ado.cz/>

brněnská – dostupné na: <https://www.biskupstvi.cz/>

ostravsko-opavská – dostupné na: <https://doo.cz/>

Školská oddělení vikariátů spolupracují s učiteli náboženství, pořádají kurzy, poskytují výukové materiály.

Církevní školy navštěvuje kolem 20 000 žáků/studentů. Jedná se o školy základní, střední i odborné a také mateřské školky. Některé školy jsou určeny i pro žáky s mentálním a kombinovaným postižením. Studovat na těchto školách mohou i ti, kteří nemají žádné náboženské povědomí, ale jsou ochotni přijmout jejich duchovní rozměr. Svým žákům poskytují vzdělání a výchovu v křesťanském duchu. Ze strany rodičů i dětí je o tyto školy velký zájem, kapacita nestačí. Každá škola má na internetu svou webovou stránku. Podrobně informují veřejnost o svém poslání, cílech a aktivitách. Stránky průběžně aktualizují. Používají základní digitální technologie a postupně třídy dovybavují.²⁴

3.2 Digitální podpora náboženského vzdělávání

Na internetu lze najít výukové materiály pro učitele náboženství, pro odborníky i pro zájemce z řad laické veřejnosti.

²³ *O České biskupské konferenci* [online]. Praha: Česká biskupská konference, Portál církev.cz, [cit. 2022-09-20].

Dostupné z: <https://cbk.cirkev.cz/o-ceske-biskupske-konferenci>

²⁴ *Sekce církevního školství* [online]. Praha: Česká biskupská konference, Portál církev.cz, [cit. 2022-09-20].

Dostupné z: <https://cbk.cirkev.cz/sekce-cirkevniho-skolstvi>

3.2.1 Bible online

Bible Reference je software pro zprostředkování Bible online vytvořený v roce 1987 Larrym Piercem, který věřil, že Bible by měla být volně sdílána. Od roku 2015 je Online Bible k dispozici také v App Store a Play Store. V českém prostředí je na výběr:

- Český ekumenický překlad (lze zdarma stáhnout do mobilu, PC, tabletu, jde i audio),
- Katolická bible,
- Bible PDF,
- Jeruzalémská bible,
- Bible Kralická.

3.2.2 Nabídka výukových materiálů online

Pro vyhledávání nabídky dalších materiálů je třeba vědět co a kde hledat. Materiály vytvářejí Biskupská konference i vikariáty příslušných diecézí. Také existují již pevně zavedené webové stránky orientované na odborníky nebo veřejnost. Například *Katecheze.cz* je portál pro metodickou podporu katechetů a učitelů nejen náboženství, ale i ostatních předmětů, kde se k tématice náboženství a víry dostanou. Cílovou skupinou, jak z hlediska uživatelů, tak i potenciálních autorů, jsou především praktikující katecheté a učitelé. Kromě didaktických materiálů zde najdou cenné odkazy na další zdroje (např. církevní dokumenty, periodika, diskuse, aktuality)

Naproti tomu portál *Vira.cz* je internetovým informačním zdrojem pro širokou veřejnost. Posláním tohoto webu je nabízet různé pohledy na křesťanskou víru a život s ní.

Portály mají v nabídce videa, pracovní listy, zpěvníky, didaktické příručky, hry pro všechny věkové kategorie. Například:

- Minikatecheze – *Diecézní centrum pro katechety v Českých Budějovicích* (cyklus A, B, C) <https://prolidi.bcb.cz/cs/cyklus-a>
- On-line pracovní listy a metodiky – *Vira.cz*, *Katecheze.cz*, *Evangnet.cz*
- Hry a scénky – *Evangnet.cz*, *Diecézní centrum pro katechety v Českých Budějovicích*
- Křížovky a omalovánky – *Duha.cz*, *Vira.cz*
- Zpěvník – *Evangnet.cz*
- Naučná videa s teologickou tematikou – od profesora Martina Weise z TF JU <https://www.youtube.com/watch>
 - Svatí Tři králové
 - Svatá Ludmila ve světle legend
 - Marie, Matka Páně
 - Svatý Patrik na Kuksu
 - Svatý Vojtěch ve světle legend
 - Otázky teologie (5 dílů, průvodci jsou pedagogové TF JU)
- Mobilní aplikace Bible pro děti – od YouVersion (<https://www.bible.com/cs/kids>)

Pro potřeby školní výuky náboženství jsou určeny *Programy projektu Vstupy do škol* Diecézního katechetického centra biskupství brněnského. Další projekt vytvořil spolek Most v Českých Budějovicích.

Cílem projektu je představovat ve školách – převážně základních – témata spojená s křesťanstvím. Vstupy do škol chtějí přiblížit žákům a studentům poselství křesťanských svátků, seznámit je s významnými postavami křesťanství a také s křesťanskými symboly a hodnotami, které patří k základům naší evropské kultury. Programy se tematicky shodují a vhodně doplňují obsah výuky průřezových témat *Multikulturní výchovy* a *Osobnostní a sociální výchovy*. Mají akreditaci MČMT ČR v systému DVPP a plně respektují RVP ZV i náboženskou neutralitu školy. Brněnská diecéze je poskytuje *zdarma*. Spolek Most doporučuje za výukové programy 40 korun na žáka.

Aktuální programy pro školní rok 2022/2023:

- Dušičky a Halloween v tradici a kultuře
- Poselství křesťanských Vánoc I a II
- Poselství křesťanských Velikonoc I a II
- Cyril a Metoděj – historie a současnost
- Bible – víc než kniha
- Kostel u nás
- Svědci víry – bohatství našeho národa
- Odkaz českých světců – svatá Ludmila 1 100 let

Každé téma je rozpracováno tak, aby odpovídalo třem věkovým kategoriím žáků ZŠ (1.–3., 4.–6., 7.–9. ročník). Výukové programy jsou v délce jedné vyučovací hodiny. Probíhají za přítomnosti učitele v učebně školy, vždy pro jednu třídu. Výjimku tvoří program Kostel u nás. Lektorů zvu třídy přímo do kostela, kde program probíhá. Programy jsou školám nabízeny prostřednictvím vyškolených lektorů, kteří mají potřebné vzdělání a praxi.²⁵

3.2.3 Větší mediální projekty

Direktorium pro katechezi oceňuje aktivitu věřících občanů ve prospěch celého společenství.

Radio Proglas je soukromá křesťanská rozhlasová stanice. Provoz rádia hradí posluchači dobrovolnými příspěvky. Stanice se zaměřuje na program pro celou rodinu. Například:

- *Duchovní pořady*. Součástí programu jsou i společné modlitby, které probíhají v přímém přenosu. V případě mše jde obvykle o přenos z některého katolického kostela.
- *Křesťanství*. Kulturní a vzdělávací programy: „Křesťan a svět“, „Všimli jsme si“ a převzaté pořady z radia TWR.
- *Každodenní ranní vysílání pro děti*. Katechezi pro děti věnuje půl hodiny vysílacího času. V pondělí pro prvňáčky, v úterý pro druháky atd. Jde o velmi pěknou výuku prvních pěti ročníků základní školy.

²⁵ Diecézní katechetické centrum Biskupství brněnského [online]. [cit. 15. 2. 2023]. Dostupné na WWW: <<https://kc.biskupstvi.cz/vstupy/>>

Televize Noe je nekomerční, nezávislá televize se sídlem v Ostravě. Program lze sledovat živě na internetu (www.tvnoe.cz). Tisíce shlédnutí má i na sociálních sítích Facebook a Twitter. Program je určen celé rodině diváků všech generací, které spojují duchovní hodnoty. Programy mají převážně náboženský charakter. Denně se vysílá mše a kázání. Kulturní pořady přibližují křesťanské památky a hudbu. Pro děti v nedělním večerním vysílání krátké animované příběhy: „Dobré Knihy“, „Animované biblické příběhy“, „Bratr oheň“, „Ovečky“. „Strýček Emu“ je živá osoba. Vypráví krátký poučný příběh, něco jako obdoba Večerníčku.

Biblické příběhy – očima studentů dějin umění a teologie je dílo studentů Teologické fakulty v Praze. Na sto sedmnácti stránkách studenti vypráví svůj příběh nebo zážitek a svoji zkušenost srovnávají s odpovídajícím příběhem ve Starém zákoně, kde najdou na svůj problém řešení. (dostupné na <http://www.ktf.cuni.cz>)

3.3 Náboženské vzdělávání v „covidové době“

Nařízená karanténa, uzavření všech typů škol, některých pracovišť včetně kostelů i společenská izolace přinesly s sebou nový pohled na možnosti používání komunikačních technologií v oblasti vzdělávání včetně vzdělávání náboženského. Distanční vzdělávání je vzdělávání na dálku, kdy dochází k omezenému kontaktu učitele a žáka. Učitel plní zejména konzultační roli. Realizuje se např. korespondenčně, pomocí počítačů, televize. Softwarové programy a propojení počítačů takovou výuku umožňují celé třídě. Distanční výuce se přizpůsobili i učitelé náboženství.

Mimoškolní on-line vzdělávání se týká jedince, který si může z internetové nabídky vybírat sám. Pokusy o on-line vyučování náboženství na internetu byly už v době „předcovidové“ a v „době covidové“ zesílily. Většinou se jedná o mše nebo skutečnou výuku na farách. Pomocí sluchátek, kamer a počítače je mohou přihlášení farníci (děti i dospělí) sledovat.

Internetové náboženství pro dospělé je program vytvořený farním vikářem P. M. Sklenářem z farnosti Vlašim. Každý týden po celý školní rok ukládá na internet jednu lekci. Na konci textu jsou vždy otázky k zamyšlení. Jednou za měsíc se koná setkání na faře, na němž je možné položit otázky.

Objevujte náboženství – osobní on-line průvodce zdarma provozuje skupina čtyřiceti lidí, říkájí si e-kaučové. Hlavní stránky mají na Facebooku, Twitteru, YouTube a Instagramu.

V době úzkosti a strachu ze smrti si lidé více začali uvědomovat duchovní stránku života. Zároveň vznikla přesycenost z přemíry používání digitálních zařízení. Hromadné sdělovací prostředky působily negativně na psychiku. Výjimku tvořila TV NOE. Ukazovala i práci farářů a jejich starostlivou péči nejen o farníky, ale i o všechny, kdo pomoc potřebovali.

Tlak na digitalizaci vyučování ve školách byl podroben světovému experimentu v praktickém využití a jistě bude předmětem výzkumu v pedagogických i jiných souvisejících vědách.

3.4 Shrnutí

Nabídka materiálů pro náboženské vzdělávání není ani nemůže být plně vyčerpána, je jich opravdu hodně. Omluva za jejich neuvedení v této práci patří všem časopisům, knihám, novinám, kurzům i filmům, které používají různé digitální technologie. Snaha byla uvést hlavně materiály, které se dají poměrně snadno použít nebo přizpůsobit pro výuku ve školách. Také pro všechny zájemce o náboženskou problematiku. Informace jsem získala z prezentací jednotlivých institucí na internetu.

Materiály mají nápaditou a vkusnou úpravu titulní stránky: zvýrazněné nadpisy, loga vystihující povahu materiálu (např. Televize Noe má logo „Televize dobrých zpráv“ s kresbou mírové holubičky). U článků bývají fotografie autorů nebo u institucí jejich sídel. Videá mají zdařilou uměleckou úpravu. U materiálů pro děti jsou kresby roztomilých postavíček, které je upoutají. To je velmi důležité. Příkladně „Animované biblické příběhy“ (anglický seriál) je obsahově a duchovně hodnotný, ale jeho tvůrci se nedokázali vcítit do dětského vnímání. Postavy tam mají dlouhé rozevláté obličejce a dlouhé vlající prsty. Děti se bojí. Zkresluje to jejich pohled na reálný svět.

Kromě vědeckých pojednání (a také konferencí a přednášek), legislativy a různých pokynů, jsou ostatní materiály psané nebo podávané populárně naučným stylem. Jsou vhodné pro všechny dospělé věkové kategorie bez rozdílu vzdělání. Každý zájemce o náboženskou problematiku může pro sebe najít co ho zajímá a co je mu blízké. Web *vira.cz* je určen pro širokou veřejnost. Jako nejnavštěvovanější náboženský web v ČR má velkou příležitost ovlivnit i lidi bez víry. Všechny weby poskytují podobné tematické materiály. Hledání na internetu je časově náročné. Bylo by vhodné soustředit nabídku pro výuku náboženství do jednoho portálu, tak jako ji nabízí německý portál *ru-digital.de*.

Z nedávno minulé analogové doby jsou lidé zvyklí ve svých domovech používat hromadné sdělovací prostředky – rádio a televizi – jako informační kulisu. Je proto dobré, že můžeme jejich vysílání sledovat živě na internetu a chytrých mobilech.

Hodnocení *výukových materiálů pro školy* patří učitelům náboženství, kteří s nimi mají zkušenosti.

4 Výzkum praktického využívání ICT

V Českobudějovické diecézi, kde se výzkum konal, se náboženské výchovy účastní 2 717 dětí a vyučuje je 97 vyučujících, jak lze zjistit ze statistiky ze školského odboru vikariátu Českobudějovické diecéze, s jejímž laskavým svolením tabulku uvádím.

Tabulka č. 1

Výuka ve školním roce 2021–22: počet vyučujících			
Vikariát	laik	kněz	řeholnice
ČB m	7	3	2
ČB v	7	3	4
ČK	6	3	1
JH	1	1	0
TA	6	5	0
PE	10	6	0
PI	4	8	0
PT	6	0	0
ST	9	1	1
SU – NEP	1	1	1
Celkem	57	31	9

Tabulka č. 2

Vikariát	Počet dětí ZŠ					Počet dětí fara							Celkem
	MŠ	1. stup.	2. stup.	gymn.	SŠ	MŠ	1.stup.	2.stup.	GYMN.	SŠ	Dospělí	Senioři	
ČB m	31	288	167	40	149	40	80	29			43		867
ČB v	1	150	12			14	53	14	5	17	74	9	349
ČK	10	121	19	14		6	8	9	2	5	24	12	230
JH		12	2				4	2					20
TA		53	6			7	56	16	16	4	32		190
PE	20	93	12			18	75	34			13		265
PI		83	16			25		54		6	37	34	255
PT		130	15			11	27	19	12	12	5	5	236
ST		107	24	6			34	14	3				188
SU – NEP	100	5	3						1	2	6		117
Celkem	162	1042	276	60	149	121	337	191	39	46	234	60	2717

4.1 Metodologie výzkumu

V prezentovaném výzkumu jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Pro sběr dat byla použita metoda polostrukturovaného interview. Bylo připraveno 11 otevřených otázek. U dvou respondentů byl pro záznam průběhu použit diktafon. Tři interview se konala přes Teamsy a dva respondenti doplnily odpovědi na zaslané otázky písemně emailem. Přepisy všech rozhovorů jsou uvedené v Přílohách I–VI.

4.2 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjištění stupně digitálních kompetencí učitelů náboženství a přínos digitálních technologií pro výuku náboženství podle jejich zkušeností.

U všech respondentů byly sledovány statistické souvislosti mezi učiteli z hlediska demografických ukazatelů: věk, pohlaví, délka pedagogické praxe, typ školy (na které vyučuje).

4.3 Sběr a zpracování dat

Data byla sbírána v období září až prosinec roku 2022. V září byly vyhledány kontakty učitelů náboženství z veřejně přístupných webových stránek škol. V prvním období listopadu byli osloveni emailem čtyři učitelé náboženství z Českobudějovické diecéze. Následně od prvního respondenta bylo získáno dalších pět kontaktů na vyučující předmětu náboženství. Celkem se uskutečnilo sedm rozhovorů. Z důvodu anonymity byly označeni respondenti zkratkou dle pořadí přepisovaných záznamů (R 1, R 2, R 3, R 4, R 5, R 6, R 7).

Tabulka č. 3

Respondenti	Místo setkání
R 1	Interview online přes Teams
R 2	Osobní setkání na gymnáziu
R 3	Osobní setkání v prostorách pastoračního střediska BCB
R 4	Interview online přes Teams
R 5	Interview online přes Teams
R 6	Zaslané odpovědi emailem
R 7	Zaslané odpovědi emailem

Ze sedmi dotazovaných bylo pět žen a dva muži, v rozmezí věku 28–54 let, s praxí od dvou do 30 let. Dva respondenti vyučují na gymnáziu, tři respondenti vyučují na Církevní Základní škole a tři respondenti vyučují na Základní škole.

Tabulka č. 4

Respondenti	Ženy	Muži	Věk	Škola	Délka praxe (r.)
R 1	x		38	Gymn. a CZŠ	12
R 2		x	31	Gymn.	6
R 3	x		51	ZŠ	30
R 4	x		49	ZŠ	26
R 5		x	28	CZŠ	2
R 6	x		28	CZŠ	2
R 7	x		54	ZŠ	22
Celkem	5	2			

Respondentka číslo jedna poskytla cenné informace i přes její vytíženost. Bohužel kvůli jejímu časovému limitu nestihla zodpovědět všechny otázky. Ostatní interview probíhala v přirozeném prostředí, plynule a s dostatečným časovým prostorem.

4.5 Zpracovaný výzkum

1) *Máte možnost používat ve škole digitální nástroje (např. interaktivní tabule, videa, internet apod.)?*

Všichni respondenti se shodli, že třídy, ve kterých vyučují, jsou základně vybavené počítačem a dataprojektorem. Některé školy mají ještě interaktivní tabule. Mohou je používat. R 2 nepoužívá interaktivní tabuli, neboť si vystačí s fixami a tabulí. R 3 pro časovou náročnost obsluhy techniky raději používá knihy. R 4 využívá digitální nástroje často. Pouští dětem například krátká videa, ukáže dějepisnou mapu dřívějšího Izraele apod. R 5 občas používá krátká videa či hebrejskou píseň na oživení hodiny a pro lepší představu o probíraném tématu. R 7 používá všechny jmenované digitální nástroje také pro lepší pochopení daného tématu. Ovšem stejně jako R 3 považuje za nevýhodu dlouhé trvání naběhnutí techniky a přihlašování.

2) *Má vaše škola on-line podporu a umožňuje vám ji využívat?*

Školy mají online podporu, kterou vyučující mohou využívat. V některých školách se v rámci úvazku o počítače starají učitelé informatiky. R 4 využívá technologických znalostí a zkušeností svého manžela.

3) *Bylo pro Vás obtížné naučit se zacházet s digitálním zařízením ve škole? Prosím, rozepište.*

R 1 absolvovala s celým učitelským sborem školení přes email a telefon. Školitelem byl jejich kolega učitel informatiky. Začátky obtížné byly.

Odpověď R 2: „Obecně – nikdy jsem s tím problémem neměl, protože jsem od malička vyrůstal v rodině, kde se počítač používal, první počítač jsem dostal už v roce osmadvacátém. A mám střední školu průmyslovou, informatiku. Je mi to blízké a možná proto jsem více vyhraněný vůči těm křehkostem, které to s sebou nese. To, co bylo nové pro většinu lidí, i když s Teamsy – online meetingy nějaké zkušenosti byly, my jsme používali Google platformu, Meety. To vlastně bylo nové i pro vývojáře, když si vezmeme, že ty funkce přibývaly, v horizontu týdnů se měnilo prostředí, když se vše začalo používat ve velkém, tak to pro všechny bylo nové.“ (viz Příloha II)

R 3 byla proškolená, ale při nepravidelném používání digitálních zařízení postupy pozapomněla.

R 4 školením neprošla, protože měla teoretické i praktické dovednosti z dřívějších dob, oporu ve svém technologicky zkušeném manželovi, a dokonce i jejích dětí. Naopak pomáhala ostatním kolegům.

Školení pro R 5 bylo spíše opakováním a proběhlo bez obtíží. Respondentky 6 a 7 rovněž jednoznačně neměly obtíže naučit se zacházet s digitálními zařízeními ve škole.

Tabulka č. 5

Obtíže	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7
Ano	X						
Ne		X		X	X	X	X
Částečně			X				

- 4) *První vlna covidové epidemie zastihla školy nepříliš dobře připravené na distanční výuku. Další vlny už byly zvládnuté uspokojivě. Jak jste vy zvládala případné technické problémy?*

Vyjádření R 1: „První kontakt s Teamsy jsem měla na církevní škole ze dne na den. Teamsy jsem viděla poprvé, vůbec jsem nevěděla, co to je. Informace a školení dělal kolega učitel informatiky přes mail a telefon. Školení bylo skvělé, viděli se všichni učitelé, celý sbor. Ze začátku to bylo velice těžké, ale zvládli jsme to.“ (viz Příloha I) Zvládla to velice dobře, neboť si dále sama vytvářela učební témata a vkládala tam úkoly pro žáky.

R 2 žádné technické problémy neměl. Byla pro něj zajímavá časová flexibilita.

Stejně tak R 6 neměla technické problémy a chválí dobře zvládnutou distanční i on-line výuku v celé škole.

R 3: „Učitelé se sami spojili, vyzkoušeli si to. Spojili se s redakcí Duha, první výuka byla na WhatsApp, pořídila jsem si do mobilu. Jedna škola najela na výukový program Diskont. Pak přišlo školení na Teams, nevěděla jsem z toho nic, učila jsem za pochodu, učily mě i děti, byly vděčné a pomáhaly mě. Výuka povinná nebyla, ale já jsem měla stoprocentní docházku.“ (viz Příloha III) Někdy byly technické problémy na straně dětí, většinou se jednalo o zvuk nebo kameru.

R 4 v první vlně náboženství nevyučovala, protože na tuto situaci nebyl nikdo dobře připravený. Problém byl ve vybavenosti zařízení jak technické kvality, tak počtu zařízení v rodinách na vesnicích a také ve špatném připojení. Rodiny s větším počtem dětí musely ze začátku řešit otázku, jakému dítěti upřednostní výuku (prvňák–deváták–středoškolák?). Druhá vlna už probíhala lépe. Děti už byly více vybavené digitálními zařízeními.

Podobnou situaci řešila i R 7. Situaci vyřešila tím, že přesunula výuku do podvečerních hodin, „aby se děti mohly připojit a nebyly unavené z předchozí dopolední online výuky.“ (viz Příloha VI) Taktéž neměly děti dostatečně silné připojení.

Zkušenost R 5 v covidové pandemii byla z role studenta studujícího v zahraničí. „Já jsem studoval v cizině, takže tam na to rovnou najeli, na ten systém přednášek, že nám je dávali. Když někdo nemohl být na přednášce, tak ji dostal nahranou. Oni po nějaké době expirovaly, ale snažili se to přesunout do online prostoru. Nebylo to, že by řekli dostudujte si něco sami a tak dále, ale probrali to stejným způsobem jako kdyby to bylo živě.“ (viz Příloha IV)

- 5) *Přivítala jste, že v takové nečekané krizové situaci existuje možnost on-line výuky? Můžete na základě vlastní zkušenosti zhodnotit klady i zápory?*

Nepsané pravidlo on-line setkávání face to face zavedla R 1 proto, aby spolu mohli všichni mluvit a diskutovat namísto dopisování. Klady pocítovala dva: měla více času na domácí přípravu (ušetřila čas za dojíždění) a zjistila, že děti byly v rámci online výuky otevřenější. Negativa viděla v tom, že „chyběla interakce se studenty. Hodně dětí si nechtělo zapnout kameru, to byl největší problém, nevěděla jsem, jestli tam jsou nebo nejsou. Na střední škole jsem se ptala, na monitoru se objevilo kolečko. Výuka byla jednou za čtrnáct dní, ale chyběl přímý kontakt, nevěděla jsem, jak se tváří.“ (viz Příloha I)

Dětem z Dětské univerzity probíhala výuka přes Teams, ale děti byly unavené a nezapojovaly se. Byla náročná na udržení jejich pozornosti a aktivity.

R 2 komentuje výuku on-line slovy „lepší něco než nic“. Velkou výhodou spatřuje v přehrání videa s vyjádřením nějakého odborníka a také ukázkou obrazových materiálů pro lepší představu. Negativně pohlíží na „určitou křehkost, to, co je u všech moderních technologií a to, že nás to vede k určité roztěkanosti. To znamená, jestliže náboženství i jako předmět i jako nějaká osobní spiritualita by měla podle mě vést ke ztišení a na hloubku, tak informační technologie ze své podstaty je něco, co unavuje naši pozornost a vede k roztěkanosti. Tam vidím velkou křehkost přemíry technologií, kterou mají dnešní studenti.“ (viz Příloha II)

Taktéž R 3 nebyla nadšená z takového typu výuky, ale byla ráda za setkávání se s dětmi. Ovšem jako výhodou online výuky uvedla možnost zprostředkování učiva digitálním zařízením v případě potřeby odkudkoliv.

R 4 zhodnotila situaci ze svého pohledu studentky i pedagoga. V situacích, jako je pandemie, nemoc, časové možnosti, vzdálenost apod. je jednoznačně přesvědčená o výhodách a užtku online výuky. „A bylo to dobré pro děti, že neztratily kontakt a těšily se, že zase budeme spolu. Myslím, že je to dobře, že to tak jde. Protože my třeba se musíme dále vzdělávat, tak já jsem ráda, když můžu si ten seminář jakoby projít doma. Že nemusím nikam daleko jezdit, ale že se můžu spojit a být na hezký přednášce, na kterou bych třeba nebyla schopna ani dojet. Jsem ráda, že i v té krizové době to tak šlo. Je jasný, že je dobré i osobní setkání, ale při tom množství, který už by bylo, tak je dobře, že ty webináře a přednášky jsou nahrané a můžu si to stáhnout. Víím, že i Jihočeská fakulta má to taky, že se ty studenti k tomu dostanou. To si myslím, že je dobře, že se to začalo využívat. I třeba děti, když se právě setkáme, tak, než já bych jim řekla, tak si přečtete tenhle příběh, tak je pro ně lepší, když si o tom nějak popovídáme. Tak sice nejsme úplně spolu, ale vlastně jsme spolu.“ (viz Příloha IV)

R 5 distančně nevyučoval. Jako student si uvědomuje, že při online výuce rychleji klesá pozornost. Upozorňuje na nekontrolovatelnost žáků/studentů. Proto by jako pedagog online výuku využil hlavně kvůli tomu, „aby děti neztratily kontakt, protože to náboženství je hodně o vztahu.“ „Takže kdyby zase něco přišlo, tak jsem rád, že na ty technologie jsme připravený, že jsme schopný do toho vletět a zároveň bych hodně zvažoval, jak tu výuku pro ně připravit, jak těžkou ji pojmout.“ (viz Příloha IV)

R 6 považuje digitalizaci v náboženském vzdělávání jako přínos pro zajímavější a působivější výuku dnešních dětí. „To, na co byly zvyklé děti před 15 lety už dnešní děti povětšinou neosloví. Mají jiné zájmy, větší dostupnost k nejrůznějším informacím, jiné možnosti vyučovacích materiálů. Nechci hodnotit, zda je to lepší či horší, ale je třeba pracovat s tím, co je momentálně aktuální, abychom zbytečně nevytvářeli dojem, že náboženství patří do středověku nebo, že je sto let za opicemi.“ (viz Příloha V)

R 7 rozhodně přivítala možnost on-line výuky.

- 6) *Nebyly jen problémy technického rázu. Rodinám se domov najednou stal vězením a konflikty mezi rodiči a dětmi se vyostřily. Obrátil se v té době někdo na Vás o radu nebo duchovní útěchu? Pokud ano, prostřednictvím jakého média? (mobil, internet)*

R 2 odpověděl na otázku takto: „Často, a skoro bych řekl, a ještě mnohem víc po skončení těch karanténních opatření, když už pak bylo více prostoru se třeba setkávat ve školách a já to mám se studenty udělaný tak, že se na mě obrací prakticky skrz všechno, takže nemám potřebu to specifikovat, jeden napíše email, druhý napíše esemesku, třetí na messenger. V podstatě na všem jsem pro ně dostupný a všichni to využívají.“

R 3 psala sama do čtu. O radu jí požádala jedna maminka.

Rodiče oslovovali R 4 se žádostí o krátké biblické příběhy místo Večerníčku.

R 5 v té době studoval v zahraničí.

R 6 nebyla požádána o radu ani duchovní útěchu.

R 7 poskytovala konzultace jen ojedinele přes mobil.

7) Podle vědců v oboru pedagogiky se změní role učitele i studenta (netýká se zatím dětí). Učitel by neměl přímo předávat vědomosti, ale pomáhat studentům vyhledávat informace na internetu podle jejich potřeb. Stane se kurátorem a jistě bude potřebovat další aprobaci. Myslíte, že v budoucnosti by tento přístup byl vhodný i pro náboženskou výchovu?

R 2: „Já si myslím, že je nejméně vhodný obecně. A to z toho důvodu, že rezignujeme na nějaký základní penzum znalostí, těch, který nám vytvoří určitý názor, ale nebudem ten názor vytvářet na základě vlastních znalostí a zkušeností a vlastního objevování a budeme si jenom dohledávat jako šary databáze, tak nikdy si nebudeme schopni si udělat tak jako fundovaný názor a spíš budeme dost, myslím si, ve vleku někoho jiného, názorově především.“ (viz Příloha II)

R 3: „V žádném případě. Internet nemůže nahradit živé setkání.“ (viz Příloha III)

Stejně jako ostatní respondenti se v této otázce R 4 a R 5 shodují a vzájemně se doplňují. Všichni vnímají náboženství jako cestu, na které působí jako doprovod a podporují vztahy. Dodávají, že každý si může najít informace na internetu, ale ty nikdy nenahradí osobní kontakt. Také je nutné zvažovat kvalitu a důvěryhodné zdroje materiálů.

R 4: „...já bych řekla, že jsme v tom náboženství všichni na té cestě, že jsme jakoby doprovod. Nechat je, aby samy objevovaly něco třeba v matematice, tak to ne, protože moje dcera to absolvovala a měla z toho hrozný problémy, takže já bych nedokázala tak učit. Ale v tom náboženství mi přijde, že já nejsem ten, kdo všechno ví, ale ten, kdo s nima objevuje tu cestu. A často si říkám, že to je úžasný, co oni právě řekli, že jsem si to sama neuvědomila. Jsme na cestě, navzájem se doprovázíme. Říkám jim, jste děti, ještě jste takoví otevření, tak i vy mě učíte.

„... ale řekla bych, že to doprovázení v tom náboženství má velký místo, aby ty děti viděly, že jdeme spolu. Já jsem někde jinde než oni, protože mám zkušenost, ale právě proto je můžu doprovázet. Protože já často říkám dětem v tom náboženství, že já ani Bůh jim nic nevnučujeme, Bůh nabízí. Já jim nabízím cestu, po které spolu můžeme jít.“ (viz Příloha IV)

R 5: „Já taky z toho důvodu, jak jste říkala, vidím to v tom doprovázení a předávání vztahů. Informace si můžou vyhledat na internetu, ale náboženství není jen o informacích,

ale je to hlavně o tom vztahu. Oni si ty informace můžou potom dohledat, ale ten vztah z těch informací nenačerpají. Takže rozhodně ne.“ (viz Příloha IV)

R 6: „Myslím, že náboženskou výchovu nelze pojímat jako pouhé předávání vědomostí. Učitel sice předává poznání o Bohu tak, jak je zapsáno v Bibli, jak učí Církev a jak on sám život s Bohem žije, ale daleko důležitější dle mého je, aby děti život s Bohem přijaly za vlastní. Tedy, že nejde v první řadě o vědomosti, ale o duchovní život a rozvoj. Jinými slovy by se měl učitel náboženství snažit zasadit v dětech semínko, které se možná uchytí hned nebo třeba až později. To se může dít jedině tak, že se děti samy snaží hledat odpovědi na otázky a učitel je v roli toho, kdo jim otázky pokládá tak, aby v nich vyvolal touhu po hledání odpovědi a následně jim ukazuje směr, kterým se při samotném hledání vydat.“ (viz Příloha V)

R 7: „Ne. Jde o kontakt s člověkem, který žije s Kristem, a to nenahradí vyhledávání informací.“ (viz Příloha VI)

R 4: „Mě napadá, co jste řekl, že by si děti mohly hledat na internetu, tak to mi připadá v tom náboženství až nebezpečný. Protože tam je plno věcí, ve kterých děti tápou. Ono se to na první pohled zdá super, ale pak se zjistí, že je to jinak. Když se třeba dostanou k Jehovistům, tak já to rozpoznám, ale ty děti v žádném případě. Ne všechno, co se tváří jako náboženství je o Bohu. Já bych řekla, že ten internet je nebezpečný i v jiných věcech, protože se tam dají najít zkreslené informace. My už máme nějakou zkušenost, prošli jsme knížkami a máme i kritický vidění k těm věcem, ty děti ještě ne.“ (viz Příloha IV)

R 5: „Proto já taky zvažuju, který materiály můžu použít a který ne, protože může být výborný video a zdroj je pochybný. Takže je to i o zvažování zdrojů.“ (viz Příloha IV)

Zároveň se respondenti R1, R 2, R 3, R 4 a R 5 shodují nad nedostatkem vhodného českého materiálu pro použití do výuky.

R 1: „, Materiálu pro výuku náboženství online je v České republice málo. Vytvářela jsem si svoje materiály dle potřeb dětí a liturgického období. Ráda bych s digitálními prostředky pracovala více, ale chtěla bych více českých kvalitních materiálů pro výuku v online prostředí.“ (viz Příloha I)

R 2: „No mě přijde, že materiály chybí jaksí obecně, ne že bychom měli přebytek nejenom co se týká digitalizace, ale obecně v oblasti náboženství mi nepřijde, že bychom měli mraky, mraky materiálů. Nechci říct, že chybějí, to v žádném případě, ale že by jich bylo přešle, to se taky nedá říct. A když člověku něco nesedí nebo se v tom nenajde, tak je to pak náročný.“ (viz Příloha II)

R 5: „My jsme třeba pouštěli devátákům dokument Světové náboženství z České televize, je to na dvacet minut. Mě se to zdálo dobrý, ale oni říkali, že je to nudný. Nebavilo je to. I když tam hraje hudba, jsou tam dobrý záběry, jeden starý člověk tam vypráví celou dobu. Takže to zase chybí mě. Světový náboženství na deset minut. Nebo třeba výukový video, kraťoučky, kde se to shrne. Abych já mohl něco probrat a pak řeknu teď vám pustím něco na shrnutí. Žádný dlouhý mluvení, ultrarychlý, ale pro ně zhuštěný.“ (viz Příloha IV)

R 4: „Protože ty dlouhý věci, když to úplně netáhne, tak se ztrácí pozornost.“ (viz Příloha IV)

R 5: „S těma filmama je to těžký. Když jim pustím film z roku dva tisíce a oni v tom roce ještě nežili, tak je to pro ně starý. Ten pořad musí být aktuálně nověj. Tak třeba Exit 316 víc berou, protože tam se střídá čtyřminutová písnička, pak čtyři minuty celebrita, střídá se to v rychlém sledu, ale stejný téma, pořad dokola, ale jinými slovy. Takže něco takovýho bych si přál moc.“ (viz Příloha IV)

8) *Zjistila jsem, že na internetu se dá najít materiál pro výuku náboženství, počínaje Biblií. Dále videa, přednášky, konference, naše i zahraniční časopisy. Pokud určitou nabídku považujete za přínosnou a doporučíte ji studentům, projeví zájem a vyhledají si ji?*

R 2: „Myslím, že záleží na tématu a důvodu proč jim to doporučuju, jo. Pokud je to něco o čem jsme se nějak bavili ve škole, na co jsme narazili nebo co je pro ně nějak zajímavé, nejenom zajímavé téma, protože těch témat je hodně, ale co je pro ně důležitý, tak si to asi dohledají, ale takový to, co se právě v těch neosobních setkáních děje, že se jim dá odkaz, tam bych tomu moc šancí nedával. Když tam náhodou pošlu něco, co je zajímavý, tak si to prakticky podle mě otevře jen minimum, musí to bejt jako plod nějaký diskuse nebo něco v jejich zájmu. Nejdřív se musí vzbudit zájem, pak se může teprve zájem rozvíjet.“ (viz Příloha II)

R 3: „Používám TV Noe, ostatní formou úkolu při kovidu, ale vše dobrovolně. Větším dětem doporučuji například videa profesora Weise. Pastorační web mají jen jako nabídku přes rodiče. Děti pro přípravu dostávají úkoly, ale ne přes digitalizaci.“ (viz Příloha III)

R 1, R 4, R 5 a R 6 sice zmiňují, že používají výukové materiály z dostupných digitálních forem na vyučování, ale nepotvrdili, že by žáky/studenty na ně odkazovali.

R 7 nabízí nahraná nedělní zamyšlení nad evangeliem, která děti sledují.

9) *Spolupracují s Vámi učitelé společenských věd? Prosím, rozepište.*

R 3: „Ano. Zvou mě na besedy, dělají programy pro děti, chodí do kostela, hrají na varhany. Já jim dávám nabídky.“ (viz Příloha III)

Zápornou odpověď uvedly R 6 a R 7. Odpověď R 2 zněla: minimálně, skoro vůbec.

10) *Na TF v Č. Budějovicích se objevil zajímavý návrh na využití internetu: vytvořit portál (podobný jako má Člověk v tísni) kvalitních českých materiálů pro výuku náboženství v on-line prostředí. Po zhlédnutí dokumentu nebo jeho části následuje diskuse. Nebo jako při hybridním vyučování zorganizovat rozhovor s odborníkem či příslušníkem jiného náboženství tak, aby se studenti mohli ptát. Mohlo by se spojit i více tříd. Uvítali byste takový projekt? Kde podle Vašich zkušeností, by byly největší překážky pro vlastní realizaci?*

Při rozhovoru s R 1 jsme došly k otázce č. 8, kde respondentka projevila přání a zároveň návrh na vytvoření portálu podobného jako má Člověk v tísni: „Něco jako portál, který si můžete zaplatit přes školu, potvrdíte registraci a dostanete registrační číslo. V rámci toho, když se přihlásí, pustí studentům maximálně dvacetiminutový dokument nebo jeho část, pak diskutují. Je to strašně skvělé, maximálně se využívá při etické výchově. Chtěla bych něco takového i pro výuku náboženství, aby tam mluvil odborník nebo rozhovor s příslušníkem jiného náboženství. Praha je multikulturní město, České Budějovice ne. Bylo by fajn, kdyby se na určitou dobu připojil na hodinu, mohlo by se sejít více tříd, on

by mluvil, studenti se mohli ptát, něco jako hybridní výuka. Líbilo by se mi to, rádi bychom něco takového vytvořili.“ (viz Příloha I)

S jejím dovořením jsem zařadila tento návrh jako další otázku pro ostatní respondenty.

R 2, R 5 a R 7 se shodli na prioritě osobního setkání. Jako nevýhodu přednášky/diskuse v online prostoru zdůrazňují omezení vnímání a poklesu pozornosti.

R 3 by také raději uvítala hosta „na živo“ a zároveň stejně jako R 6 by se jí hromadné online setkání líbilo.

R 3: „Mně by se to také líbilo, jestli to chtějí vypracovat, protože ty osobnosti, když teda opravdu chceme pozvat někoho na nějaké téma, aby je slyšela celá škola. To už jsme my jako dospěláci zažili mockrát, to je určitě dobrá věc.“

„Tak jedenkrát za čtvrt roku nějakou konferenci, že by se dala šance všechny ty třídy spojit z různých koutů nebo i z jiných měst, ale jako aby byla pravidelná výuka, to ne.“

„Ale představa tříd, že je propojujeme mezi sebou v případě té osobnosti, to ano, to by se mi líbilo. Ale jinak bych je pěkně svolala do nějaké auly, toho hosta tam pozvala a mikrofon běží mezi lidma, pěkně na živo, to je jinačí.“ (viz Příloha III)

Ze zkušenosti R 4 je tento projekt pro více tříd ze školy kde vyučuje neproveditelný.

R 6: „Ze svého pohledu nevidím překážky pro realizaci a z vlastní zkušenosti vím, že děti velmi rády uvítají příležitost, když do hodiny pozvu hosta, kterého se mohou ptát na všechny možné otázky, které je k určenému tématu napadají.“ (viz Příloha V)

11) Osobnost a postoje učitele jsou důležité při jakékoli výuce a pro učitele náboženství to platí několikanásobně více. Staří lidé ještě dnes vzpomínají na své katechety, ať už byli přísní nebo laskaví. Svůj postoj k náboženství mají s nimi spojený. S čím by byla spojená budoucí digitální generace? S přístrojem, který mluví, vidí, slyší, ale sám nežije? Je úplná digitalizace náboženské výuky žádoucí?

Všichni respondenti se shodli nad tím, že úplná digitalizace není vhodná v žádném oboru, natož v náboženství. Ve všech oblastech je důležitý osobní přístup a kontakt.

R 5: „Čili ten učitel musí hledat jiný způsoby, jakým způsobem ty žáky motivovat k tomu, aby pozor dávali nebo aby vůbec ten zájem o náboženství měli. No a ten zájem může předat jenom ten člověk, který tím žije, kterého ta výuka baví, pro kterého ti žáci jsou zajímaví nebo jsou pro něho důležitý. A tohleto já nepředám přes počítač.“ (viz Příloha IV)

R 2: „Já, jako katolický kněz, bych vám mohl citovat Písmo: „Pán řekl, vyjděte do svého světa hlásat evangelium.“ To se prostě hlásá jako osobně.“ (viz Příloha II)

4.6 Shrnutí výzkumu

Aby bylo možné objasnit, zda je vhodná výuka náboženství v online prostoru a je-li používání digitálních zařízení přínosem pro tento obor, bylo nutné nejdříve zjistit stupeň digitálních kompetencí učitelů a jejich možnosti používat digitální nástroje.

V první části interview bylo zjišťováno vybavení škol digitálními zařízeními, on-line podpora a proškolení učitelů, dále technické problémy, a také klady a zápory on-line výuky.

Výzkumem bylo zjištěno, že třídy základních škol, církevních základních škol a gymnázia, ve kterých naši respondenti vyučují, jsou vybaveny základními digitálními zařízeními. Tj. počítači, dataprojektory a některé třídy i interaktivními tabulemi. Všechna digitální zařízení mohou respondenti používat. Dále se ukázalo, že tyto školy mají on-line podporu, která je taktéž našim respondentům k dispozici. Většina dotazovaných byla proškolená. Pro některé to byly nové informace a zkušenosti, pro některé to bylo opakování. Nikdo neměl obtíže naučit se zacházet s digitálními zařízeními a pracovat v platformách. Z hlediska věku je patrné, že mladší generace lépe zvládají využití digitálních technologií. Potvrdila se však schopnost a dovednost ovládat digitální zařízení i u respondentů vyššího věku. Projevily se technické potíže ze strany dětí (nefunkční zvuk a kamera, špatné připojení k Wifi).

Výsledky výzkumu ukázaly klady a zápory online výuky. Jako pozitiva byly uznávány: časová disponibilita, možnosti výuky odkudkoli na neomezenou vzdálenost, zajímavější zpestření výuky a lepší představitelnost probíraného tématu. Mezi hlavní zápory byly uvedeny: unavenost a roztěkanost dětí, zkreslené informace a pochybné zdroje dostupné na internetu.

Za zmínku také stojí návrh R 1 na vytvoření portálu (podobného Člověku v tísní) kvalitních českých materiálů. Výzkum ukázal nedostatek výukových materiálů pro náboženskou výchovu v online provedení. Všichni respondenti méně či více používají pomocné výukové materiály z internetových portálů. Shodli se, že vhodného materiálu příliš není a uvítali by více kvalitních českých materiálů pro výuku v online prostředí. Učitelé jsou kreativní, vytvářejí si balíček vlastních zdrojů. Mohli by je sdílet s ostatními učiteli, pokud to technické vybavení škol dovolí. Druhá část návrhu je zorganizovat hromadnou online výuku spojením několika tříd ve škole s účastí přednášejícího odborníka v online přenosu. Někteří respondenti nevidí problém v realizaci. Líbilo by se jim takový projekt uskutečnit. Současně všichni dávají přednost osobnímu setkání.

Srovnáním odpovědí bylo zjištěno, že v naprosté většině případů považují online výuku za krajní řešení. V krizové době byli oni i děti rádi, že existuje jiná možnost setkávání se. Záporně se vyjádřili pro dlouhodobou či trvalou výuku v online prostředí. Nejdůležitějším poznatkem tohoto výzkumu je přesvědčení, že výuka náboženství je cesta, na které se učitelé s dětmi navzájem doprovázejí a vytváří osobní vztahy. To počítač (internet) nemůže nikdy nahradit.

Závěr

Úkolem technologií je služba člověku: má sloužit ke zlepšování životních podmínek a ulevit mu od namáhavé práce. Nazíráno z tohoto úhlu pohledu byly technologie brány jako samozřejmost. S vynálezem počítače se změnil svět a mění se i život lidí. V úvodní kapitole jsem se snažila srozumitelně poukázat nejen na současné možnosti digitálních technologií, ale i na jejich budoucí vývoj. Vědci sami přesně nevědí, co postavili a kam bude vývoj směřovat. Mezi vědci je dost hluboce věřících, kteří hledají odpovědi v náboženské zkušenosti lidstva. Tyto zkušenosti by jim mohly pomoci při hledání cesty, jak zabránit umělé inteligenci vymknout se lidské kontrole.

Používání internetu a sociálních sítí přineslo kromě předností celou řadu negativ. Považovala jsem za nutné se jimi zabývat podrobněji, protože následky jejich ignorování mohou být závažné. Jedná se hlavně o ztrátu soukromí, ztrátu kontaktu s realitou, ovlivňování identity, kyberšikanu, manipulaci pomocí dezinformací a deepfake. Přemíra informací způsobuje přesycenost a prakticky znemožňuje posoudit jejich kvalitu a pravdivost. Z internetu se stává informační smetiště. Můžeme věřit všemu nebo ničemu. Stáváme se obětí politicko-ekonomické manipulace. Mají-li technologie sloužit nám, a ne my jim, musíme se naučit s nimi správně zacházet.

Ve druhé kapitole bylo mou snahou přiblížit nové trendy vzdělávání v digitálním světě vzhledem k nutnosti celoživotního vzdělávání. Podle politicko-ekonomického tlaku Evropské unie na zavádění digitalizace a robotizace do průmyslu by se zdálo, že jde o nový fenomén. Není tomu tak. Myšlenku celoživotního vzdělávání prosazoval už J. A. Komenský a po něm další církevní i světské pedagogové. Navíc ze zkušenosti víme, že kdo si chtěl udržet přehled ve svém oboru, musel si vzdělání průběžně doplňovat. Nové je, že digitální technologie se stávají pomocníky nejen při klasickém školním vzdělávání, ale hlavně mimo něj při profesním vzdělávání. Převratné je, že podle pokynů EU mají tzv. digitální kompetence získat všichni její občané. Základním pilířem stále zůstává škola, i když se role učitele mění. Přesto na učitelích leží zodpovědnost za vzdělání a výchovu občanů moderního digitálního věku. Znamená to, že digitální kompetence musí zvládnout nejdříve oni a přidat je ke svým kompetencím odborným a didaktickým.

Pro dospělé, kteří se chtějí zájmově vzdělávat ve svém volném čase a ze své vlastní vůle, je z moderních metod určeno tzv. digitální informační kurátorství. Je to model, který do středu učení klade studenta. Ten si sám vybírá, kdy, jak a co se bude učit a sám si volí aplikace, nástroje a zdroje, které mu vyhovují. Učitel-kurátor je průvodcem. Nebo informace kvalitně zpracuje, popíše a nabídne další kvalitní zdroje a aplikace. Samozřejmě tuto metodu může učitel používat pro svoje vlastní profesní vzdělávání. Platí i pro učitele náboženství.

Vymezením působnosti náboženského vzdělávání v digitálním prostoru se zabývá třetí kapitola. Na začátku 21. století se hlásí k různým vírám sedmdesát procent lidstva. Na internetu se prezentují všechna světová náboženství včetně různých sekt. Katolická církev vidí v digitálním prostoru možnost nové evangelizace. Náboženské vzdělávání se v praxi

uskutečňuje ve dvou rovinách: školní výuka a spirituální osvěta široké veřejnosti. V České republice se školní výuka týká poměrně malého počtu dětí. Starší generace věřících nás pomalu opouští a potenciální dorost početně jejich místo nenahrazuje. Alespoň ne zjevně statisticky. Je proto třeba počítat s neznámou množinou obyvatel, kterým přijde náboženská osvěta v určitých životních situacích vhod. Nové Direktorium pro katechezi 2020 si je vědomo toho, že úplná digitalizace náboženství vzhledem k jeho výjimečnosti není možná ani vhodná. Přesto žádá katechety, aby ji při svém působení podle svého uvážení využívali. Na internetu v českém prostředí lze kromě Bible najít webové stránky, které poskytují materiály jak pro katechezi, tak pro širokou veřejnost včetně materiálů pro školní výuku. Jsou kvalitně zpracované, ale musí se vědět, co a kde hledat. Nabídka je různorodá. Zahrnuje videa, metodické a pracovní listy, didaktické hry. Existují i nabídky kurzů náboženské výuky a on-line výuky.

Jak dalece je využívání digitálních technologií možné a vhodné při školní výuce bylo předmětem výzkumu. Učitelé náboženství, kteří se výzkumu zúčastnili, mají bohaté pedagogické zkušenosti i dobré digitální kompetence. V době distanční výuky se sobě vlastní kreativitou přizpůsobovali materiály potřebám dětí nebo dokázali vytvářet své vlastní. Učitelé projevili také svůj názor na digitální kurátorství. Ukázalo se, že ač jde o moderní pedagogický přístup nedávné doby, učitelé náboženství ho praktikují od nepaměti na základě svých zkušeností. Provázejí děti individuálně na jejich cestě k Bohu a hlavní smysl vidí v tom doprovázení a předávání vztahů. Všichni se shodli, že digitální technologie občas používají jako zpestření výuky nebo pro lepší ilustraci probíraného tématu. V krizové době přijali tuto existující možnost setkávání se jako krajní alternativu. Záporně se vyjádřili pro dlouhodobou či trvalou výuku v on-line prostředí. Jsou přesvědčeni, že náboženství je cesta, na které se navzájem s dětmi doprovázejí a vytváří osobní vztahy. Toto počítač nebo internet nemůže nikdy nahradit.

Seznam použitých zdrojů

ČERNÝ, M. *Život onlife*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2020. ISBN 978-80-210-9586-1.

ČERNÝ, M. *Digitální informační kurátorství jako univerzální edukační přístup: Pragmatistická edukační teorie a její prakticko-výzkumná implementace*. 2. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9233-4.

ČERNÝ, M. *Pedagogicko-psychologické otázky online vzdělávání*. 1. dotisk. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-8925-9.

FLORIDI, L. *Čtvrtá revoluce: Jak infosféra mění tvář lidské reality*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. ISBN 978-80-246-3803-4.

HAVEL, T. *Digitalizace v náboženském vzdělávání – více otázek než odpovědí?*. Prezentace v rámci diskuzního fóra náboženského vzdělávání na téma Digitalizace. [online]. 19. 4. 2021; [cit. 2. 11. 2022]. Dostupné na WWW: <<https://www.youtube.com/watch?v=oaaBEyfZc3c>

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. 2. aktualiz. vyd. 2. dotisk. Praha: Grada Publishing, 2016. 2021. ISBN 978-80-247-5326-3.

PAPEŽSKÁ RADA PRO NOVOU EVANGELIZACI. *Direktorium pro katechezi*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2022. ISBN 978-80-7566-312-2

REESE, B. *Čtvrtý věk: Inteligentní roboti, myslící počítače a budoucnost lidstva*. 1. vyd. Brno: Zoner Press, 2022. ISBN 978-80-7413-490-6.

SVOBODA, P. LORENZOVÁ, J. SEMRÁD, J. JIRKOVSKÁ, B. MYNAŘÍKOVÁ, L. VALÍŠOVÁ, A. ANDRES, P. et al. *Digitální kompetence učitelů středních odborných škol jako výzva současného vzdělávání*. Brno: Paido, 2020. ISBN 978-80-7315-272-7.

Seznam příloh

- Příloha I. Přepis interview s respondentem R 1
- Příloha II. Přepis interview s respondentem R 2
- Příloha III. Přepis interview s respondentem R 3
- Příloha IV. Přepis interview s respondenty R 4 a R 5
- Příloha V. Přepis interview s respondentem R 6
- Příloha VI. Přepis interview s respondentem R 7

Příloha I. Přepis interview s respondentem R 1

Dne 16. 11. 2022

Věk: 38

Typ školy, na které vyučujete: gymnázium a Církevní základní škola

Jak dlouho vyučujete náboženství: 12 let

Má vaše škola on-line podporu a umožňuje vám ji využívat?

R 1: Ano. Na gymnáziu i na základní škole jsou učitelé informatiky a v rámci úvazku se starají ještě o počítače. Počítače s projektorem patří na gymnáziu k základnímu vybavení, také interaktivní tabule, mohu je využívat.

První vlna covidové epidemie zastihla školy nepříliš dobře připravené na distanční výuku. Další vlny už byly zvládnuté uspokojivě. Jak jste vy zvládala případné technické problémy?

R 1: První kontakt s Teamsy jsem měla na církevní škole ze dne na den. Teamsy jsem viděla poprvé, vůbec jsem nevěděla, co to je. Informace a školení dělal kolega učitel informatiky přes mail a telefon. Školení bylo skvělé, viděli se všichni učitelé, celý sbor. Ze začátku to bylo velice těžké, ale zvládli jsme to. V květnu 2020 jsem se dozvěděla, že se náboženství a etika nemají vyučovat, ale já jsem aktivně učila od března, děti mi odpovídaly. Zadávala jsem jim jednoduché úkoly, děti různého věku, první až devátá třída. Vytvořila jsem učební téma do toho jsem vložila úkol. Například postní doba, aby pomohli rodičům, zavolaly prarodičům, pomohli s něčím v domácnosti. Potom měly napsat nebo vyfotit, jak to splnily.

Privítala jste, že v takové nečekané krizové situaci existuje možnost on-line výuky? Můžete na základě vlastní zkušenosti zhodnotit klady i zápory? Obracely se na Vás děti s žádostí o radu nebo pomoc?

R 1: Děti se v rámci online zmiňovaly o věcech otevřeněji než potom při online schůzkách nebo ve třídě. Napsaly věci, které jsem o nich nevěděla. Myslela jsem si, že někteří nejsou věřící a v rámci úkolů a v rámci toho, co psaly, jsem zjistila, že věřící jsou a jejich spiritualita je dosti hluboká. V rámci předsudků a role, kterou ve třídě mají, ať jsou na jakékoli škole, se nechtějí tak otevřít. Ptáte se na názor a dostanete kolečko odpovědi a čím déle to trvá, tím více odpovídají všichni stejně, aby se neodlišovali. Důvěra je velké plus, ale my chceme vytvářet důvěru v tom kolektivu. Osobně jsem pocítovala klad v tom, že jsem nemusela dojíždět a měla jsem na přípravu o dvě hodiny více. Negativum vidím v tom, že chyběla interakce se studenty. Hodně dětí si nechtělo zapnout kameru, to byl největší problém, nevěděla jsem, jestli tam jsou nebo nejsou. Na střední škole jsem se ptala, na monitoru se objevilo kolečko. Výuka byla jednou za čtrnáct dní, ale chyběl přímý kontakt, nevěděla jsem, jak se tváří. V realitě ve třídě jsou žáci přítomni fyzicky, ale duchem nepřítomni. Je nutné ověřovat pozornost otázkami, aby se studenti zapojili,

reagovali na to, co říkal spolužák, aby se poslouchali. Je to vzájemná spolupráce. Tento problém v realitě je stejný i při online výuce, zapojit je, aby byli aktivní, motivovaní. Dětská univerzita byla také přes Teams. Děti říkaly, že už jsou unavené, mají školu a tohle navíc, některé zívaly nebo se nezapojovaly, bylo těžké je aktivovat. Nepsané pravidlo bylo, že jsem se chtěla setkávat se studenty face to face on-line alespoň jednou měsíčně. Aby si jen nedopisovali, chtěla jsem s nimi mluvit, diskutovat.

Zjistila jsem, že na internetu se dá najít materiál pro výuku náboženství, počínaje Biblií. Dále videa, přednášky, konference, naše i zahraniční časopisy. Pokud určitou nabídku považujete za přínosnou a doporučíte ji studentům, projeví zájem a vyhledají si ji?

R 1: Čerpám z Evangnetu, to jsou evangelické stránky, mají dobře zpracovány formáty biblických příběhů. Pro děti má časopis Duha své online stránky. Jsou tam omalovánky, aktualizují tam určitá témata, například Dušičky, o svaté Anně a podobně. Materiálu pro výuku náboženství online je v České republice málo. Vytvářela jsem si svoje materiály dle potřeb dětí a liturgického období. Ráda bych s digitálními prostředky pracovala více, ale chtěla bych více českých kvalitních materiálů pro výuku v online prostředí. Něco podobného, co má Člověk v tísni. Něco jako portál, který si můžete zaplatit přes školu, potvrdíte registraci a dostanete registrační číslo. V rámci toho, když se přihlásí, pustí studentům maximálně dvacetiminutový dokument nebo jeho část, pak diskutují. Je to strašně skvělé, maximálně se využívá při etické výchově. Chtěla bych něco takového i pro výuku náboženství, aby tam mluvil odborník nebo rozhovor s příslušníkem jiného náboženství. Praha je multikulturní město, České Budějovice ne. Bylo by fajn, kdyby se na určitou dobu připojil na hodinu, mohlo by se sejít více tříd, on by mluvil, studenti se mohli ptát, něco jako hybridní výuka. Líbilo by se mi to, rádi bychom něco takového vytvořili.

To je velmi zajímavé a pokud dovolíte, předestřu vaši myšlenku ostatním respondentům. Ráda bych se ptala dál, ale vidím, že čas, který jste mi mohla věnovat, vypršel. Jsem vám velice zavázána za pomoc, za vaši ochotu a čas. Mnohokrát děkuji za rozhovor.

Příloha II. Přepis interview s respondentem R 2

Dne 6. 12. 2022

Věk: 31

Typ školy, na které vyučujete: *gymnázium*

Jak dlouho vyučujete náboženství: 6 let

Máte možnost používat ve škole digitální nástroje, například interaktivní tabule, videa, internet a podobně?

R 2: Téměř ve všech učebnách máme počítače s projektorem, interaktivní tabule, mám jednu hodinu ve třídě, kde není nic, jinak k základnímu vybavení třídy patří počítač s projektorem.

Vy používáte všechno?

R 2: Já nepoužívám interaktivní tabuli, když je potřeba používám počítač s projektorem, jinak si vystačím s fixami a tabulí.

Spatřujete v tom nějaké výhody a nevýhody?

R 2: V něčem vidím velkou výhodu, a to v tom, že když jsou například vyjádření někoho jiného, například v posledních letech se rozmáhá korejská sekta Shincheonji a Zdeněk Vojtíšek se k tomu velmi dobře vyjadřoval na Seznam zprávách, tak je pro mě jednodušší pustit to video s tím konkrétním odborníkem, než abych jim to tlumočil. V tom mi to přijde dobré, případně nějaké obrazové materiály pro lepší představu. Zároveň v tom vidím určitou křehkost, to, co je u všech moderních technologií a to, že nás to vede k určité roztěkanosti. To znamená, jestliže náboženství i jako předmět i jako nějaká osobní spiritualita by měla podle mě vést ke ztišení a na hloubku, tak informační technologie ze své podstaty je něco, co unavuje naši pozornost a vede k roztěkanosti. Tam vidím velkou křehkost přemíry technologií, kterou mají dnešní studenti.

Vaše škola má výborné zázemí. Bylo pro vás obtížné naučit se pracovat s digitálními zařízeními?

Učil jste se s nimi zacházet tady ve škole nebo už jste to uměl dříve?

R 2: Obecně – nikdy jsem s tím problém neměl, protože jsem od malička vyrůstal v rodině, kde se počítač používal, první počítač jsem dostal už v roce osmadesátém. A mám střední školu průmyslovou, informatiku. Je mi to blízké a možná proto jsem více vyhraněný vůči těm křehkostem, které to s sebou nese. To, co bylo nové pro většinu lidí, i když s Teamsy online meetingy nějaké zkušenosti byly, my jsme používali Google platformu, Meety. To vlastně bylo nové i pro vývojáře, když si vezmeme, že ty funkce přibývaly, v horizontu týdnů se měnilo prostředí, když se vše začalo používat ve velkém, tak to pro všechny bylo nové.

První vlna covidové epidemie zastihla školy nepříliš připravené na distanční výuku. Další vlny už byly zvládnuty uspokojivě. Jak jste vy zvládal případné technické problémy?

R 2: Já jsem v zásadě technický problémy neměl, já jsem byl zastáncem toho, že studenti, jaké hodiny nemusejí mít, tak by je mít neměli a z toho důvodu, aby jako celý den dělali taky něco jiného než seděli v hodinách, který jim zase tolik nedávali, jakkoliv vedených, tím nehodnotím efektivitu v těch hodinách nebo nasazení učitelů, ale bavíme se o nějakým celkovým propadu ve společnosti v úrovni kovidové doby, že jo, takže u mě problémy v zásadě asi žádné nebyly, to co jsem učil tak nějak šlo, bylo to vlastně možná zajímavější v tom, že jsme byli na jednu stranu flexibilnější, například když jsem zkoušel maturanty a podobně, tak jsem neměl problémy se s nimi kdykoliv domluvit, když jsme prostě měli chvíli. Zároveň já jsem v té době jezdil hodně téměř skoro každý den zaopatřovat, takže vlastně bylo blbý mě volat, já jsem vlastně jako jedinej katolicej kněz měl výjimku na přístup do nemocnice, takže volali vždycky mě, tím pádem jsem nestihl někdy hodiny, že jo. Tak s tím byl trošku problém, tak jsem jenom poslal esemesku nebo zprávu, že jako jedu do nemocnice a nevím, kdy se vrátím, tak to bylo snadnější odpadnout. Byla v tom jiná věc, zase trochu takovej ten rozměr, kterého se všiml jeden komentátor a zpětně to vlastně hodně lidí reflektuje i mladých i studentů je to, že my jsme si vlastně celou třídu pozvali hrozně intimně domů. Což je vlastně zajímavý. My jsme si je často pozvali do místa kam normálně si návštěvy ani nevodíme, do svých pokojů a do svých obydlí a vytvářelo to velmi zvláštní situaci a nastavení těch lidí. To znamená, to si myslím, že třeba bylo nepřiznaný úskalí, který se až zpětně reflektuje v mnohem větší míře, než se o něm mluvilo v té době, že vlastně se tam otvírala taková vlastně, až jsme viděli, jak kdo bydlí, co má doma, to bylo myslím velmi zajímavý, no.

Takže jste přivítal, že v takové nečekané situaci existuje on-line výuka?

R 2: Já nevím, jestli bych to nazval slovem přivítal, řek bych slovem lepší něco než nic. No ale že bych to hodnotil v nějakých superlativech, to rozhodně ne.

Nebyly jen problémy technického rázu. Rodinám se domov stal najednou vězením a konflikty mezi rodiči a dětmi se vyostřily. Obrátil se v té době někdo na vás o radu nebo duchovní útěchu?

R 2: Často, a skoro bych řekl, a ještě mnohem víc po skončení těch karanténních opatření, když už pak bylo více prostoru se třeba setkávat ve školách a já to mám se studenty udělaný tak, že se na mě obrací prakticky skrz všechno, takže nemám potřebu to specifikovat, jeden napíše email, druhý napíše esemesku, třetí na messenger. V podstatě na všem jsem pro ně dostupný a všichni to využívají.

Podle vědců z oboru pedagogiky se změní role učitele i studenta. Netýká se zatím děti. Učitel by neměl přímo předávat vědomosti, ale pomáhat studentům vyhledávat informace na internetu podle jejich potřeb. Stane se kurátorem a jistě bude potřebovat další aprobaci. Myslíte, že v budoucnosti by tento přístup byl vhodný i pro náboženskou výuku?

R 2: Já si myslím, že je nejméně vhodný obecně. A to z toho důvodu, že rezignujeme na nějaký základní penzum znalostí, těch, který nám vytvoří určitý názor, ale nebudem ten názor vytvářet na základě vlastních znalostí a zkušeností a vlastního objevování a budeme si jenom dohledávat jako šary databáze, tak nikdy si nebudeme schopni si udělat tak jako fundovaný názor a spíš budeme dost, myslím si, ve vleku někoho jiného, názorově především. A stejně tak si myslím, v oblasti náboženství jsou také dva hlavní směry, pro mě především, já určitě hledám ty věci, ale právě když už mám nějaký základní penzum,

tak to, co si vyhledám nemůžu často dost rozklíčovat, to že to jsou zavádějící, špatný, mimo nějaký možnosti.

Zjistila jsem, že na internetu se dá najít spousta materiálu, počínaje Biblií. Dále, videa, přednášky, konference, naše i zahraniční časopisy, internetové a mobilní vysílání TV NOE a radia Proglas. Také nabídky pravidelné mimoškolní online výuky náboženství a objevila jsem dokonce i kurzy. Pokud určitou nabídku považujete za přínosnou a doporučíte ji studentům, projeví zájem a vyhledají si ji? V kladném případě diskutujete o obsahu?

R 2: Myslím, že záleží na tématu a důvodu proč jim to doporučuju, jo. Pokud je to něco o čem jsme se někdy bavili ve škole, na co jsme narazili nebo co je pro ně nějak zajímavé, nejenom zajímavé téma, protože těch témat je hodně, ale co je pro ně důležité, tak si to asi dohledají, ale takový to, co se právě v těch neosobních setkáních děje, že se jim dá odkaz, tam bych tomu moc šancí nedával. Když tam náhodou pošlu něco, co je zajímavý, tak si to prakticky podle mě otevře jen minimum, musí to být jako plod nějaké diskuze nebo něco v jejich zájmu. Nejdřív se musí vzbudit zájem, pak se může teprve zájem rozvíjet.

Spolupracují s vámi učitelé společenských oborů?

R 2: Minimálně. Nebo respektive jako skoro vůbec. Občas jsou nějaký společný setkání, že se tam udělají nějaký společný akce pro studenty, ale že bychom nějak spolupracovali, to spíš za mnou chodí studenti, když potřebují něco vysvětlit. (smích)

Na TF v Českých Budějovicích se objevil zajímavý návrh na využití internetu. Vytvořit portál, podobný jako má Člověk v tísni, kvalitních českých materiálů pro výuku náboženství v on-line prostředí. Po zhlédnutí dokumentu nebo jeho části následuje diskuse. Nebo jako při hybridním vyučování zorganizovat rozhovor s odborníkem či příslušníkem jiného náboženství tak, aby se studenti mohli ptát. Mohlo by se spojit i více tříd. Uvítal byste takový projekt?

R 2: Já si pořád myslím, že tohle je krajní řešení, když ten člověk nemůže přijít osobně, a tak to prostě neustále vnímám, že tohle jsou věci, když to nejde jinak. Myslím, že na prvním místě je vždycky osobní setkání, který těm lidem dává nejvíc, a jakýkoliv přenosy a jakýkoli zprostředkování online a podobně jsou dobrý věci, když to nejde jinak, ale pokud to jen trochu jde, tak si myslím, že osobním setkáním se nic jako nevyrovná. Ještě bych chtěl doplnit, už jenom ten přenos online, podle mě do určité míry omezuje vnímání toho člověka. My už vnímáme hůř jeho reakce, jeho gestikulaci, jeho chování, my ho máme jakoby zploštělého. To znamená, jestli on nám předává informace a nejvíc se předává neverbálně, tak z toho online přichází hlavně to slovo. Jo, všechno ostatní se zužuje. To znamená, najednou ten člověk, informace, který předává, jestli mluví o svých hodnotách tak, které prožíval tak nějak vnitřně a vychází to z něj, tak podle mě se tohle ořezává. Takže vlastně je to hezký, ale když to nejde jinak.

Hm. A kdyby k realizaci došlo, bylo by to technicky příliš náročné?

R 2: Tak ono se vždycky dají propojit ty projekty, že jo, to myslím, že už problém není, teď nevím, myslíte jako že by se ty třídy spojily do jedné anebo že by se to pustilo do víc tříd najednou?

Asi to druhé. Takže by to šlo. (smích)

R 2: Reálný by to bylo, ale jak říkám, no, bavme se o efektech, který spouštíme. Obecně, když spustíme projektor studentům, tak je to víc než povzbuzení k tomu, aby si zdířli. Jo, takže i to je přece rozdíl, jestli tam bude živej člověk, kterej s nima bude interagovat nebo se pustí projektor jako znamení spát. A je potom těžší ty lidi zaujmout, protože oni už to mají nastavený, je tu projektor a dem spát.

Hm, to říkali učitelé, že v kovidové době při výuce se museli děti víc ptát, víc je zapojovat, víc s nimi komunikovat, nejenom vést monolog při nějakém výkladu.

R 2: No jasně, to je zároveň proto, že ty studenti byli doma. Psychologicky to nezměníte. Já jsem doma, proč já tady budu připravený a mentálně nastavený na školu. Já jsem doma, já sedím v křesle nebo jsem v posteli, co si budem povídat. To jako kde všude všechno stíhám, jsem si dělal žebříček u studentů, co všechno stíhají, to byste se divila, co všechno stíhají. Během hodiny, kdy byli připojeni, v uvozovkách připojeni, vypnutou kameru, jako takový ty věci, že si někdo uvařil, vypral, posbíral ořechy na zahradě, to nepočítám, to bylo jako standard. Takže oni byli mentálně nastavený, že jsou doma, jenom na chvíli že musí sedět u počítače. To je přece úplně jiný nastavení, než když já přijdu do školy a vím, že si to tady musím nějak odmakat anebo nějak přežít, že jo. Podobně je to s tím, když je tu reálný člověk, s kterým se mám setkat nebo mě někoho pouštějí na projektoru, byť živě. Myslím, že to vnitřní nastavení je úplně diametrálně jiný.

Tak to mě se zdálo docela fajn. I když jak říkáte jsme měli v sobotu školu, tak jsme jeli celou sobotu online, to bylo téměř celý prvak. A je pravda, že to bylo jiný, já jsem si při tom stoupla, protáhla krk, ve škole by to nešlo. Nemusela jsem dojíždět, ale tu přednášku jsem absolvovala. Všechno jsem si pečlivě psala a v případě, že byla nahraná, tak to bylo ideální. Když jsem si nestihla něco napsat, tak jsem si ji mohla přehrát a doplnit.

A doma dítě taky docela dobře fungovalo. Mně to připadalo, že je to fajn, že je to dobrý.

R 2: Tak to záleží, jak která vysoká škola si automaticky nahrává přednášky, ale není vlastně problém je nahrávat v té škole, to si myslím, že vlastně většina škol nebo dokonce řada vysokých škol to dělala dávno před kovidem. Prostě ty přednášky zároveň nahrávaly, aby to taky měli studenti k dispozici, protože studenti na ně nechodili, ale myslím si, že tam je několik rozměrů. První, na co psychologové upozorňovali už dávno před kovidem, a to je nebezpečí, že já neoddělím domácnost a práci, psychicky to neoddělím a bude mě to ničit. A tady je otázka, co z toho neoddělím. Nebo jako co z toho nepřijmu. Jsem doma a nepřijmu, že jsem ve škole anebo budu pořád ve škole a nepřijmu, že jsem doma. Jo, jedna věc bude podle mě psychologické nastavení toho člověka, že nebude plně disponovaný pro tu školu, druhá věc bude, když si mentálně neodpočine, jo, a že si bude neustále připadat ve škole. Tohle si myslím, že je veliký úskalí a vlastně na základě těch zkušeností, který mám, tak si na tom pořád stojím. Druhá věc je, že si myslím, že je veliký rozdíl, jestli jsem na vysoký škole a mám přednášku, tak už je mi vlastně jedno, jestli je přednášející živě nebo na počítači. Ale výuka střední školy, která je pořád interaktivní, pořád je tam větší kontrola toho studenta. Je jako jiná věc proslovit přednášku a jiná probírat s děckama kužel v geometrii. To je přece jako, to jsme úplně někde jinde, jo, to si myslím, že jsou vlastně momenty, kdy spousta kantorů zkoušela na tenhle ten jako přednáškovém systém a že to nefunguje. Takže jo, proto jsou taky ty propady. Ale já si fakt myslím, že oni ty nároky nebyly takový v té době obecně v tom školství, ale myslím si, že to fakt nás nějak vede k tomu, že to psychologicky fakt není dobře. Nás to jako vytrhává někam jinam. (zvuk školního zvonku)

Osobnost a postoje učitele jsou důležité při jakékoli výuce a pro učitele náboženství to platí několikanásobně více. Staří lidé ještě dnes vzpomínají na své katechety, ať už byli přísní nebo laskaví. Svůj postoj k náboženství mají s nimi spojený. S čím by byla spojená budoucí digitální generace? S přístrojem, který mluví, vidí, slyší, ale sám nežije? Je úplná digitalizace náboženské výuky žádoucí?

R 2: Já jako katolický kněz bych vám mohl citovat Písmo: Pán řekl, vyjděte do svého světa hlásat evangelium. To se prostě hlásá jako osobně. Už jsem to řekl předtím, nevím, jakou čekáte odpověď, jako to se prostě předává osobně. Že ty lidi za a dostávají informaci, kterou si můžou přečíst anebo vidí za bé člověka, který o tom mluví. O tématech, který jsou nám bližší, mluvíme jinak než o tématech, který jsou nám úplně jedno, že jo, nebo který jsou pro nás, nevím, ošklivý, nepříjemný. Todleto všechno zvláště mladý člověk v sobě hodnotí, nejenom informace, ale zdůvodnění, jak to koreluje se životem, jakým způsobem se to předává. Jednoznačně osobně, zvláště v oblasti náboženství.

Dobře. Kdyby třeba došlo zase k nějaké výluce, třeba kvůli topení, nedostatku energií nebo další epidemii, dělali byste to stejně nebo chybí vám nějaké materiály, které byste potřebovali dodat?

R 2: No mě přijde, že materiály chybí jaksi obecně, ne že bychom měli přebytek nejenom co se týká digitalizace, ale obecně v oblasti náboženství mi nepřijde, že bychom měli mraky, é, mraky materiálů. Nechci říct, že chybějí, to v žádném případě, ale že by jich bylo přešle, to se taky nedá říct. A když člověku něco nesedí nebo se v tom nenajde, tak je to pak náročný. Kdyby k čemukoli došlo znova, tak vlastně nevím. Já se snažím hledat aktuálně se studentama prostě cestu, která je pro ně schůdná. Jo, to znamená, dycky bych to dělal jako minule si myslím, víc bych asi nevymyslel.

Vypadá to, že jsem zapomněla na otázku, která měla být na začátku našeho rozhovoru, omlouvám se. Má vaše škola on-line podporu a umožňuje vám ji využívat?

R 2: Máme tady na digi v podstatě dva lidi (*ozývá se silné zvonění školního zvonku*), tak počkáme, až to dozvoní, to možná přebije i ten můj hlas (*smích*). Ve škole se o ajtý vybavení starají dva učitelé informatiky, který to mají nějak na starost. Když se přecházelo do toho módu distanční výuky, tak se nabízelo alespoň nějaký krátký školení, základy ovládání prostě těch mýtů a všeho učitelům, kteří si v tom nebyli nijak jistí. Proběhlo to tak, aby to bylo co nejjednodušší, čím hladší přechod, tím lepší. Navíc ti učitelé informatiky psali a nahrávali návody, velmi dobře zpracovaný polopaticky s fotkami, tak aby ti učitelé byli schopni ty věci ovládat.

Děkuji vám velice za rozhovor, za váš čas, který jste mi věnoval a přeji vám příjemný vánoční čas.

R 2: Rádo se stalo, také vám přeji krásné Vánoce a hlavně, aby se vám vaše práce povedla.

Příloha III. Přepis interview s respondentem R 3

Dne 8. 12. 2022

Věk: 51

Typ školy, na které učíte: státní základní škola

Jak dlouho vyučujete náboženství: 30 let

Máte možnost používat ve škole digitální nástroje, například interaktivní tabuli, videa, internet a podobně?

R 3: Mohu používat co chci, ale je to časově náročné, na hodinu ve třídě mám čtyřicet pět minut, lepší je vzít knihu než se zdržovat s technikou.

Bylo pro vás obtížné naučit se zacházet s digitálním zařízením ve škole?

R 3: Měla jsem školení, zvládla jsem to, ale když s tím pravidelně nepracujete, tak se to pozapomene.

První vlna kovidové epidemie zastihla školy nepříliš dobře připravené na distanční výuku. Další vlny už byly zvládnuty uspokojivě. Jak jste vy zvládala případné technické problémy?

R 3: Učitelé se sami spojili, vyzkoušeli si to. Spojili se s redakcí Duha, první výuka byla na WhatsApp, pořídila jsem si do mobilu. Jedna škola najela na výukový program Diskont. Pak přišlo školení na Teams, nevěděla jsem z toho nic, učila jsem za pochodu, učily mě i děti, byly vděčné a pomáhaly mě. Výuka povinná nebyla, ale já jsem měla stoprocentní docházku.

Přivítala jste, že v takové nečekané krizové situaci existuje možnost online výuky?

R 3: Nebyla jsem nadšená, ale aspoň jsme se s dětmi setkali. I když někdy byly u dětí technické problémy, většinou šlo o kamery nebo zvuk.

Nebyly jen problémy technického rázu. Rodinám se domov najednou stal vězením a konflikty mezi rodiči a dětmi se vyostřily. Obrátil se v té době někdo na vás o radu nebo duchovní útěchu? Pokud ano, prostřednictvím jakého média?

R 3: Já sama psala do čtu, technika otevřela okno do rodin. O radu požádala jedna maminka.

Podle vědců v oboru pedagogiky se změní role učitele i studenta, netýká se zatím dětí. Učitel by neměl přímo předávat vědomosti, ale pomáhat studentům vyhledávat informace na internetu podle jejich potřeb. Stane se kurátorem a jistě bude potřebovat další aprobaci. Myslíte, že v budoucnosti by tento přístup byl vhodný i pro náboženskou výchovu?

R 3: V žádném případě. Internet nemůže nahradit živé setkání.

Zjistila jsem, že na internetu se dá najít spousta materiálu, počínaje Biblií. Dále videa, přednášky, konference, naše i zahraniční časopisy, internetové a mobilní vysílání TV Noe a radia Proglas. Také nabídky pravidelné mimoškolní online výuky náboženství a objevila jsem dokonce i kurzy náboženství. Pokud určitou nabídku považujete za přínosnou a doporučíte ji studentům, projeví zájem a vyhledají si ji?

R 3: Používám TV Noe, ostatní formou úkolu při kovidu, ale vše dobrovolně. Větším dětem doporučuji například videa profesora Weise. Pastorační web mají jen jako nabídku přes rodiče. Děti pro přípravu dostávají úkoly, ale ne přes digitalizaci.

Spolupracují s vámi učitelé společenských vědních oborů?

R 3: Ano. Zvou mě na besedy, dělají programy pro děti, chodí do kostela, hrají na varhany. Já jim dávám nabídky.

Na TF fakultě se objevil zajímavý návrh na využití internetu, vytvořit portál kvalitních českých materiálů pro výuku náboženství v online prostředí, podobný jako má Člověk v tísni. Po zhlédnutí dokumentu nebo jeho části následuje diskuse. Nebo jako při hybridním vyučování zorganizovat rozhovor s odborníkem či příslušníkem jiného náboženství tak, aby se studenti mohli ptát. Mohlo by se spojit i více tříd. Uvítala byste takový projekt? Kde podle vašich zkušeností by byly největší překážky pro vlastní realizaci?

R 3: Mně by se to také líbilo, jestli to chtějí vypracovat, protože ty osobnosti, když teda opravdu chceme pozvat někoho na nějaké téma, aby je slyšela celá škola. To už jsme my jako dospěláci zažili mockrát, to je určitě dobrá věc. A jestli chtějí vypracovat program pro on-line výuku, to je taky jenom dobře. Já vděčně přijmu materiál, na který nemám ani čas, nejsem tak fundovaná v té technice, abych si to sama připravila, ale když mě to pak někdo naučí, tak už to prostě s těma dětma využiju. Dokážu se to naučit, když dostanu ten program, ten materiál. Určitě, určitě. Já jsem se teda upřímně na ty stránky podívala jenom teda rychle co mi vyjelo, tak tam byly ty odkazy. Tak jak jsou dneska stránky moderně udělané. Ale myslím si, že tady ty pokusy už byly. Vycházely nejprve pro katechety, jak se to jmenovalo ten časopis, už vím, Cesty katecheze. Byl to časopis a prostě jak se zdražuje tisk a to všechno, tak nějak to potom se už úplně nevyplatilo, nevyplatila se jim tištěná podoba, tak byly potom ty materiály k dispozici taky právě online. Přiznám, že jsem se nedávno dívala, jestli je to pořád dostupné, ty Cesty katecheze, a myslím, že jsou určitě nějaké pokusy, že jsou už nějaké tyhle weby. Pak na Cirkev.cz je materiál, potom je to Pastorec.cz, je to Bible.cz, ono těch portálů je spousta. Ale to je trošku jiná věc, že jo, já si stáhnou nějaké materiály, vytisknu nějaký pracovní listy, tady asi jde opravdu o to udělat materiály, které já umím, využít v online výuce.

A to si myslím, že asi opravdu nemáme. To by bylo fajn, kdybychom je měli. Že bychom čekali nějaké další pandemie, to už snad nebudou, spíš nejde o to používat to na každé hodině, ale opravdu spíš nárazově. Tak jedenkrát za čtvrt roku nějakou konferenci, že by se dala šance všechny ty třídy spojit z různých koutů nebo i z jiných měst, ale jako aby byla pravidelná výuka, to ne. Ale aby byl nějaký materiál, který by se dal použít. Ale představa tříd, že je propojujeme mezi sebou v případě té osobnosti, to ano, to by se mi líbilo. Ale jinak bych je pěkně svolala do nějaké auly, toho hosta tam pozvala a mikrofon běží mezi lidma, pěkně na živo, to je jinačí.

Dobře, ale ten host může být zdaleka, třeba i z jiné země.

R 3: Ano, pro takové a podobné případy je ten návrh dobrý, to je pěkné, líbilo by se mi to, určitě.

Osobnost a postoje učitele jsou důležité při jakékoli výuce a pro učitele náboženství to platí několikanásobně více. Staří lidé ještě i dnes vzpomínají na své katechety, ať už byli přísní nebo laskaví. Svůj postoj k náboženství mají s nimi spojený. S čím by byla spojena budoucí digitální generace? S přístrojem, který mluví, vidí, slyší, ale sám nežije? Je úplná digitalizace náboženské výuky žádoucí?

R 3: Není. Dlouhodobě je to neudržitelné, dlouhodobě být v nějakém prostoru, v normálním nebo umělém. Občas ano, ale vidím, že když udělám nějakou tu víkendovou, mám děti na náboženství, pak jim nabídnu, že pojedeme někde na výlet spolu, tak ty děti jedou. Ne všichni, protože nemůžou nebo jim to rodiče nedovolí, ale je to prostě úplně o něčem jiném a teď se mi to zpětně vrací, že ty děti o tom pořád vypráví a vypráví těm dětem, co tam nebyly. To, co já zažiju na víkendovce, nezažiju za půl roku, když je mám jednou týdně ve škole. Ty děti poznám za tu víkendovou víc, než bych je poznala za půl roku.

Dobře. Ale teď potřebuju odpověď na to, s čím by byla spojena budoucí generace, myslím učitele versus počítač.

R 3: Mě teď napadá někdo moudrý, nějaký psycholog řekl, že děti si budou pamatovat nejenom co jste jim řekli, ale i jak se vedle vás cítily. Takže já nevím, jestli tohle může nahradit obrazovka. Mně se ta online výuka s dětmi dařila, protože už jsem s nimi měla ty osobní vztahy. Jo, oni už mě znaly a už jsme si jenom společně hledali, jak budeme spolu dočasně přes obrazovku komunikovat. To bylo něco jiného, to jsme ty hodiny měli hezký, protože já jsem pro ně byla pořád jejich paní učitelka, jenom dočasně na obrazovce. Holt nemohla jsem s nimi být fyzicky a nedovedu si představit třeba profesorku vysoké školy, že začne učit někoho, koho vůbec nezná. Jaký si bude budovat vztah, když toho studenta nezná na živo. Bude to prostě paní za tím stolem. Jsou věci, které nenahradíte, a to je právě ten osobní kontakt, to, jak se vedle vás někdo cítí. Ani geniální technika to nemůže nahradit. Ale zase jak říkám, výhoda, to už jsem říkala na začátku, výhoda toho online spojení je, že můžete opravdu učit odkudkoliv. Já, když jsem potřebovala opravdu odjet, tak jsem tu hodinu online nemusela rušit. Šlo stihnout oboje. Vyřešila jsem v Praze lékaře, a ještě jsem stačila vysílat z Karlova mostu. Mě to v tu chvíli na tom mostě došlo, to je geniální, já můžu letět a učit náboženství. To i osobnosti se můžou připojit ze všech koutů zeměkoule. Tom je to úplně geniální. To je výhoda té digitalizace, že člověk nemusí být na tom stejném místě a slyší se těma lidma.

Tak to máme (smích). Tak si myslím, že jste mi řekla úplně všechno. Moc a moc vám děkuji, že jste si na mě udělala čas a přeji vám hezké odpočinkové Vánoce.

R 3: A já vám přeju, ať se vám to hezky zpracuje.

Příloha IV. Přepis interview s respondenty R 4 a R 5

Dne 29. 11. 2022

Věk: R 4: 49, R 5: 28

Typ školy, na které učíte:

R 4: Základní škola

R 5: Církevní základní škola

Jak dlouho vyučujete náboženství?

R 4: 26 let

R 5: 2 roky

Děkuji, že jste souhlasili se setkáním. Mám připraveno jedenáct otázek, ale teď nevím, jestli pojedeme podle nich, když jste dva. Mohli bychom některé tématicky podobné sloučit a vy budete mít prostor se k nim vyjádřit. Navrhuji začít s tím, jak jste zvládali výuku při koronavirové epidemii, jak byla vaše škola technicky připravena, v čem vidíte klady a zápory využívání digitálních technologií a tak podobně. Doplňte, cokoliv vás napadne (smích). Tak prosím, kdo začne?

R 5: Já jsem přes covid byl v roli studenta a neučil jsem. Takže tím pádem jsem začal a zodpověděl tuhle část (smích).

Takže jste neučil, dobře. A paní R 4?

R 4: Já jsem sice jako učitel musela nějak fungovat, ale byla jsem na chvíli taky v roli studenta, chodila jsem na nějaké přednášky. Ze začátku to ta škola vůbec nezvládla. Prostě řekli, odpadlo vám to, to je váš problém, ne náš. Tady máte literaturu a nastudujte si to. My jsme se jim snažili vysvětlit, že to je problém, že potom jít na zkoušku k někomu koho vůbec neznáte, že chybí kontakt s tím člověkem, jak se vyjadřuje. Ty věci, když člověk slyší a třeba i vidí toho přednášejícího, sice to nemůže nikdy nahradit úplně ten osobní kontakt, ale zase je to lepší než knížka.

R-5: (přikyvuje) Jo, jo.

Můžu potvrdit. Nám na fakultě nahrávali přednášky. To bylo dobré. Já jsem si je všechny přepsala a pak jsem se to učila spolu s příslušnou literaturou. Nebo jsme měli online výuku. Měli jsme to v prváku a vůbec jsme se neznali.

R 4: Ale vy už jste to měli v té druhé vlně, ale nás chytla ta první v únoru.

Ne, taky v té první a bylo to náročný.

R 4: To my teda taky, taky to pro nás bylo náročný.

R 5: Já jsem studoval v cizině, takže tam na to rovnou najeli, na ten systém přednášek, že nám je dávali. Když někdo nemohl být na přednášce, tak ji dostal nahranou. Oni po nějaké době expirovaly, ale snažili se to přesunout do online prostoru. Nebylo to, že by řekli dostudujte si něco sami a tak dále, ale probrali to stejným způsobem jako kdyby to bylo živě.

R 4: Od září, v té druhé vlně už to bylo lepší. Bylo i nějaké nařízení, že online výuka musí fungovat. Ale musím říct, že v té první vlně jsme na náboženství nenajeli, protože nikdo na to nebyl dobře připravený. Ty děti na vesnicích měly hrozně špatný připojení. Ve většině případech neměly ani kloudný zařízení, který by bylo schopný online přenosu. A potom byly rodiny, kde bylo třeba pět dětí, který by měly být na online výuce, takže ty malý se vzdaly, že to nějak zvládnou a dalo se přednost středním školám nebo vysokojm. Od toho září jsem potom řekla, že bych chtěla učit, protože děti samy chtěly. Děti, i ty malý v první třídě mi řekly, když můžeme mít češtinu a matyku a prvouku, my chceme i náboženství. A ve škole řekli, jo, když to chcete, tak jsme měli přístup, protože ty děti měly přístupy a bylo to hrozně hezký. Byli tam i prvňáci, druháci a třetřáci, potom i ty starší a oni byli rádi, že se vidí a že si můžem popovídat. Pro mě to zas bylo občas hrozný, když jsem viděla ty malý děti jak tam šplhaj a nemůžu jako zasáhnout. Ale dala jsem výuku na dobrovolnosti. Když rodiče prostě řeknou, že už je to pro ty děti náročný, že už jsou dlouho u počítače, tak nemusely. Ale to se stalo asi jenom dvakrát. Řekla bych, že i ty děti se v tom náboženství cítily dobře, modlili jsme se společně, pouštěla jsem jim obrázky. Bylo vidět, že jsou rádi, že jsme spolu a že si můžeme promluvit třeba o těch těžkostech. Někomu nevadilo, že je doma, někomu jo. Ale někdo, kdo neměl sourozence a nemohl se s někým setkat a byl zavřenej, tak tam to bylo těžký, pro někoho hodně těžký. Tak bylo dobře, že jsme o tom mohli mluvit, že jsme se mohli setkávat.

Děkuji. Dívám se na seznam otázek a vidím, že jste vlastně odpověděla na otázky číslo tři, čtyři, pět a šest. Tak teď bychom mohli zkusit číslo jedna. Máte možnost používat ve škole digitální nástroje, například interaktivní tabuli, videa, internet?

R 4: Ano. Využívám je hodně, ne pořád, ne vždycky, ale řekla bych, že dost. Jednak třeba dětem pouštím nějaká krátká videa nebo část, kousek nějakého videa, třeba co zrovna probíráme, já nevím, třeba nějaký příběh o Ježíšovi, je hezky zfilmovaný, třeba tu část Uzdravení dcery, tak jim to pustím. Nebo třeba něco jako motivační, není to třeba úplně nábožensky zaměřený, ale je tam prostě nějaký hodnotný význam, takže to jim pouštím. Anebo jsme měli i takový jakoby setkání, který už byly nahraný od kněze, bylo to třeba Vlčí doupe, ty děti to vůbec neznaly. Některý věci od toho pana faráře se mi líbily, tak jsem jim to taky pouštěla. On je asi z Moravy, tak některé jeho výrazy se dětem líbily, bylo to pro ně něco nového a hezkého. Využívám to často, ale ne že bych jim to pouštěla celou hodinu, ale právě že je to jen vložený, třeba desetiminutový, nebo některý věci jsou třeba jen pět minut, pak o tom mluvíme. Nebo těm starším jsem pouštěla dějepisnou mapu Izraele, aby viděli, jak to tam vypadalo. Nebo nějaký prezentace, co jsou třeba hezky udělaný, tak to jsem používala na katechezi, když jsme měli kupříkladu biřmování, tak i tam, že to viděli, měli třeba obrázek Ducha Svatého. Ale jak říkám, když to ten člověk ještě vidí, slyší, a ještě si k tomu může přečíst co já říkám, tak to mě přijde dobrý. Ale na druhou stranu souhlasím s těma psychologama, ti říkají, že ta digitalizace může pozornost rozptylovat. Třeba že při těch on – line vysíláních se ty děti naučily, že můžou dělat na počítači několik věcí najednou. Oni jako by poslouchaly pana učitele nebo paní učitelku, a přitom si tam ještě něco pouštěly nebo sledovaly něco jiného. Takže ta pozornost byla taková hodně rozptýlená. Na základní škole, kde učím, vidím, že s tím má většina dětí problémy. Oni některé děti měly vždycky problémy, byly hyperaktivní, ale tady bych

řekla, že i ty děti, který nemají diagnostiku hyperaktivity, tak mají taky problémy, protože jakoby chtějí dělat víc věcí najednou. Tak to bych řekla, že je v tý škole jakoby trochu úskalí. Ale jsem ráda, že můžu ve škole používat interaktivní tabule nebo video i to připojení k internetu, takže nemusím mít materiál stažený na flashce, můžu to rovnou pouštět přes ten internet. Nakonec i to online vysílání jsme mohli s dětma mít.

A dětem se to líbí?

R 4: Jo, dětem se to líbí. Já si říkám, že je potřeba střídat metody. Jestli vy, pane R 5, učíte, tak víte, že je dobrý střídat formy a metody ve vyučování. Pro ty děti v tom náboženství je to těžký v tom, že oni většinou to mají tak, že se jdou naobědvat a hned jedou další hodinu, i ty malí. Oni mají čtyři hodiny, nají se, přijdou za mnou a máme pátou hodinu, třetí šestou. Ostatní se jdou někam proběhnout a oni místo aby se taky proběhly, tak ještě mají další hodinu. Já to chápu, že jsou někdy unavený, někdy nám to pomůže, někdy spíš jako by je to hodilo na nějakou jinou vlnu. Tak to třeba někdy zkrátím, když cítím, že to není úplně vono. Ale teď nevím, jestli nemluví úplně nesmysly.

Já si to potom nějak přeberu. A vy, pane R 5, vy používáte nějaké digitální nástroje?

R 5: Ano. Já učím teda na druhým stupni, mám výhodu, že učím ty ročníky odděleně a že na tý základní škole si vybírají buď náboženství nebo etiku. Takže já tam nemám ten problém jako paní R 4, že by byly znevýhodnění nějakou další výukou. To je jako výhoda. Co se týká nějakého mýho využívání, tak já spíš z těch důvodů, jak jste o nich mluvila, právě o psychologických nebezpečích, že je toho moc, té elektroniky. I na té základní škole mají zakázáno telefony používat při hodinách i o přestávkách, vlastně je to moc dobře. Tak já se spíš v těch hodinách snažím třeba vést debatu nebo jim třeba číst nějaký příběh. Co se týká nějakých těch filmů, tak to spíš využívám, když vidím, že už jsou unavení, že už jsme měli hodně hodin takových povídaní, tak jim pustím nějaké biblické příběhy na dvacet minut, rozhodím si tím trochu tu strukturu, ale vlastně oni se během toho mohou občerstvit. Je to nějaký animovaný, je tam nějaká biblická postava, teď mluvím o šestém a sedmém ročníku, je tam o nějaký biblický postavě a na základě toho si potom o ní povídáme, o tom příběhu. Já z toho potom vytahám ty věci, co jsou potřebný. Pro ty vyšší ročníky tak už tohleto není, oni už jsou náročnější, tyhle animovaný příběhy jsou pro ně už moc primitivní, tak jim pouštím filmy zase stejnou optikou. Máme nějaký ty hodiny, probíráme ta témata. Čas od času je dobrý to nějak rozrušit, oni se těší na to promítání, odpočinou si a zároveň to může přinést nový téma. Na Exit třistašestnáct jsou výborný morální krátké filmy na dvacet minut, tematika láska, přátelství, smrt. Pro ty starší vlastně ideální. Pustí se nějaké téma a pak se o tom bavíme. Probíráme si ho, co je tam dobrého nebo úskalí. Ten dokument je pro ně dělaný dobře, že třeba z hlediska nějaký emoce, třeba hněvu, tak se tam projeví názor psychologa, teologa a tak dále a tak dále. Prostě je to dobrý na rozehrání té debaty. Tak to jsou ty filmy. Já kromě toho, že na tý škole učím, tak tam taky působím jako spirituál, což znamená, že se taky snažím na té škole pečovat o ten duchovní život. Říkám to proto, že pro ten první stupeň mám nějakou modlitbu o velký přestávce, pro druhé mám nějaký slovo k zamyšlení a tam se mi letos osvědčilo právě že jim něco promítnu, nějakou část filmu, která má nějaký přesah. Jsou to filmy spíš, aby je zaujaly, takže první byly nějaký od Marvelu super hrdinové, aby je to tu ukázkou vlastně pouštím. Třeba, že je potřeba čelit svému strachu. Pak se podívají na tu scénu, kde ten hrdina čelí tomu svému strachu a já to potom shrnu s tím, že je pátek, tak ať se vám daří tenhle víkend, co máte před sebou tomu strachu čelit. Což je super, přesně. Promítá se to na zed'. Krásnej film s reprákem. A je to super, je to takový

nadechnutí pro ně. Je to obrovské tahák tím, že se právě pouští něco zajímavého, co by je mohlo jako bavit. Takže mimo tu výuku používám tahle kratší videa a tak dále. V té výuce tak spíš pro ty debaty, maximálně nějaký filmy. Třeba jsme probírali Bibli nebo něco z Bible, tak jim pustím pro představu nějakou hebrejskou písničku, ale to bych řekl, že v menší míře.

Hm, to je krásný, moc hezký (všichni se smějí). Když už se o tom bavíme, byli jste třeba nějak proškoleni, jak s těmi zařízeními máte pracovat? Nebo už jste to uměli?

R 4: Přemýšlím. Já nevím. Asi mi to nikdo moc nevysvětloval. Manžel možná trochu, ale ve škole ne.

Ale ve škole máte nějaké IT zázemí?

R 5: Ano, máme.

R 4: No, ale já to spíš všechno řeším s manželem.

Dobře, ale co ostatní učitelé?

Museli projít nějakým školením, ale já jsem neprošla, protože i tím, jak s manželem s těma technologiema pracujeme už hrozně dlouho, protože manžel právě už různé videokonference dělal už před kovidem. Takže už spousta věcí pro mě bylo jen takový jakoby vstoupení do hlubší vody. Naopak jsem spíš pomáhala těm, kteří to nějak nezvládali. Protože manžel mi poradil nebo i moje děti. Protože ty děti si v tom už jako by prošly. Já nemusím mít všechno digitální, kdežto ty děti už jsou do toho vtaženi, mobil, internet. Ale v té škole já nevím, já jsem tam v té době nebyla na plný úvazek, tak nedokážu říct, jak na tom byli ostatní. Ale abych pravdu řekla, náš pan farář a starší katechetky tak ty to vůbec nedávali. Jo.

R 5: Já jsem proškolený byl. My máme učitele informatiky nejen na té základní škole. Takže ten mě tím protáhl. Ale já už v té technologii jsem nějak vyrostl, tak spíš to bylo takový projetí. Ale opravdu projel to se mnou, ukázal mi, jak ty Teamsy fungují, a když by byl jakýkoliv problém, tak tam byl pro mě s tím, že by poradil. Já jsem to zažil individuálně, tím, jak jsem nastoupil až po všech těch kovidových vlnách, ale určitě nějaký proškolení na škole pro všechny bylo.

Podíváme se, co tu ještě máme. Z toho, co jsem slyšela, soudím, že jste přivítali možnost on-line výuky v nečekané krizové situaci, že?

R 4: Určitě. Hlavně když jsem to mohla poznat i z té druhé strany, kdy vlastně bylo pro mě dobře, že jsem se mohla setkat s tím přednášejícím, že jsme se viděli, že jsem ho mohla poslouchat. Bylo to pro mě výhodný, nemusela jsem řešit, jestli jsem očkovaná, testovaná a tak. I třeba s těma dětma. Nebylo mi dobře, nasadila jsem on-line výuku. Já teda nebývám tak nemocná. Ale třeba moje kolegyně tak ta to hodně využívala. A bylo to dobré pro děti, že neztratily kontakt a těšily se, že zase budeme spolu. Myslím, že je to dobře, že to tak jde. Protože my třeba se musíme dále vzdělávat, tak já jsem ráda, když můžu si ten seminář jakoby projít doma. Že nemusím nikam daleko jezdit, ale že se můžu spojit a být na hezký přednášce, na kterou bych třeba nebyla schopna ani dojet. Jsem ráda, že i v té krizové době to tak šlo. Je jasný, že je dobrý i osobní setkání, ale při tom množství, který už by bylo, tak je dobře, že ty webináře a přednášky jsou nahraný a můžu si to stáhnout. Víím, že i Jihočeská fakulta má to taky, že se ty studenti k tomu dostanou. To si myslím, že je dobře, že se to začalo využívat. I třeba děti, když se právě setkáme,

tak, než já bych jim řekla, tak si přečtete tenhle příběh, tak je pro ně lepší, když si o tom nějak popovídáme. Tak sice nejsme úplně spolu, ale vlastně jsme spolu.

R 5: Já jsem nemusel učit distančně vlastně vůbec. Měl jsem tam akorát jednotlivý třídy, který padaly do karantény, vždycky nějak na tejdén, takže to jsem žádný úkoly navíc vlastně nedával. Kdyby asi nějaká taková kovidová situace nastala a byla by další karanténa, tak já bych to zvažoval. Přišlo mi, že byly doma hodně izolovaný, hodně ten kontakt potřebovaly. Kdybych v takový situaci byl, tak bych úplně neučil, respektive měl bych pro nějakou hodinu otevřenou, kde bych asi spíš pro ně byl. Napadlo mě, že bych jim tam zase možná něco četl a tak dále. Já jsem zažil ze své strany studenta, že ty přednášky, tam ta pozornost klesla mnohem rychleji, je to mnohem náročnější a tu pozornost držet je téměř nemožný. Já, kdybych si při tom dělal zprávy na WhatsAppu, tak to nikdo nepozná. A myslím, že ty děti jsou v tom ještě mazanější, ty budou mít čtyři okna otevřený (*smích*). Vzhledem k tomu, že ty děti byly tak izolovaný, tak bych jim spíš nabídl ty hodiny, ale normálně bych neučil. Spíš bych se jich ptal nebo bych si s nima normálně povídal, protože oni byly fakt přetížení. Zase je třeba, aby neztratily kontakt, protože to náboženství je hodně o vztahu. Vlastně bych tam viděl přednější to jejich psychický zdraví než to, jestli jim ty věci stihnu předat nebo ne. Já jsem v těch přednáškách, co jsem zažil, měl velmi dobré učitele, ale to se nedá vůbec porovnat, když je to osobně, a když je to přes počítač, já jsem pozor téměř nedával. Tak si nedělám iluze, když bych děti učil, že by pozor dávaly. Spíš mi přišlo, že měly hlad po společnosti, byly rádi za ten kontakt. Takže kdyby zase něco přišlo, tak jsem rád, že na ty technologie jsme připravený, že jsme schopný do toho vletět a zároveň bych hodně zvažoval, jak tu výuku pro ně připravit, jak těžkou ji pojmout

(R 4 přikyvuje)

Na internetu se dá najít spousta materiálu, počínaje Biblií. Dále videa, přednášky, konference, naše i zahraniční časopisy, internetové i mobilní vysílání TV Noe a radia Proglas. Pokud určitou nabídku považujete za přínosnou doporučíte ji svým svěřencům? Projeví zájem a vyhledají si ji?

R 4: Já využívám pracovní listy, jsou tam doplňovačky, křížovky, děti to hrozně baví nebo taky rébusy, to je baví, je to takové zpestření, že jenom neposlouchají a můžou se taky aktivně zapojit. Používám to na prvním i druhém stupni. Ono je to baví něco zkoumat a přicházet na věci samy. Ale řekla bych, že toho materiálu není jako moc. Já se snažím si některé věci přizpůsobovat nebo i dělat sama. To jsem se právě chtěla zeptat vás, pane R 5, jak jste říkal, že máte ty animovaný příběhy, já je nemůžu nikde sehnat.

R 5: Biblický příběhy se to jmenuje a je to o jednotlivých postavách, třeba Saul, David, a tak dále. Je to DVD a je to ve slovenštině, ale dá se to. Zase já, když jsem hledal nějaký hádanky, tak jsem je nenašel, takže spíš jsem si nějaké tvořil sám. Těch materiálů opravdu není moc, když jsem hledal, tak to bylo skutečně náročný. Náboženství není dneska ten nejdůležitější předmět, taky ty metodiky jsou starý nebo to výrazivo je starý, takže já mám nějaký metodiky, ale přizpůsobuju si je na každou hodinu, protože to není možný je jen tak převzít a aplikovat. Ačkoliv materiál Ostravsko-opavské diecéze, tam je to velmi dobrý, ale ta metodika počítá s naprosto jinou skupinou, tak na tý základní škole nevím. Takže musím z toho slevovat nebo spíš nepředpokládat ty věci je potřeba opravdu probrat, vybrat nejslabšího žáka a pro něj to vykládat. Když já nahodím téma pro ty silnější a budu počítat s tím, že ty slabší se přizpůsobí, tak to ne, je třeba se přiblížit těm slabším. Přizpůsobuju si všechno. No, myslím, že ty materiály téměř nejsou.

Hm. Tak to je škoda.

R 4: No, já jsem na tom stejně, některý věci jsou třeba ve třetí třídě nebo když se připravuji na svátosti a je třeba to probrat. Já jsem o tom znovu mluvila minulou sobotu s panem Havlem, že je to nedostatečný, některý věci brutálně chybí, některý bych tam zase nedávala, ale třeba příklad: když se mají učit Desatero a o Mojžíšovi nikdy neslyšely a najednou šup a Mojžíš a Sinaj a Desatero a nic jiného. Já si tam taky zařazuju příběhy. Já učím ve škole, ale vy taky máte nějaký osnovy a musíte je dodržovat, ne?

R 5: Ano, ovšem.

R 4: Já jsem ráda, že něco je. Ale jsem taky trochu diskvalifikovaná, protože neumím německy, anglicky jakž takž s pomocí mých dětí. Ale v tý němčině je toho docela dost, jak tady na fakultě zjišťuju, ale to pro mě není. Mám taky nějaký německý věci, ale spíš používám obrázky, ale ten text nepřeložím, takže to pro mě není vhodný.

R 5: Myslím, že Němci mají docela dobrý věci, co se týče Bible a taky se to otitulkovává. Musí si člověk vybírat, co je dobrýho. A co se týče té Bible, tak těch věcí je poměrně hodně, ale když jsem hledal něco o Stvoření, tak to vůbec, nebo to bylo tak složitý nebo to bylo heslovitý. Takže co se týče rozebírání Bible, tak to mi přijde, že na internetu videa jsou, ale ty další věci, tak ty teda ne. Nebo ne v češtině. Je něco z katechismu ve slovenštině, ale ta slovenština může být překážkou. Ty biblický věci jsou zas dobrý, ale už si myslím, že je to taky až pro osmou třídu a dál a že pro ty menší nic moc. S prvním stupněm to vůbec nevím, tam se vůbec nepohybuju, takže vůbec netuším, jak to tam je. Ale u těch starších, kde učím, hlavně vloni jsem si hledal nějaký obrazový materiál, tak ho moc není anebo to nestálo za to využívat tu techniku a narušovat tu hodinu. Nebylo to tak, že si řeknu, jo, to je dobrý, to bude bomba, tam je to koncentrovaný a pomůže to výuku vstřebat. Takovou skupinu tady nemám. Ještě malinko jinak, ještě mi napadlo, já jsem musel zkoušet všechny ty věci, tak jsem si pořídil bezdrátový repráček a jsem teď rychleji nastaveném, než čekat kdy ta technika naběhne. Zapnout ji, počítač, projektor, to trvá hroznou dobu, tak ten zvukový materiál si vlastně dovedu představit, že budu používat častěji, i kdybych to jenom spustil z toho reproduktoru, tak ta časová ztráta by nebyla taková a pro děti by to bylo takový odlehčení.

Objevil se zajímavý návrh na využití internetu. Vytvořit portál z kvalitních českých materiálů pro výuku náboženství v online prostředí, podobný, jako má Člověk v tísni. Po zhlédnutí dokumentu nebo jeho části by následovala diskuse. Nebo zorganizovat besedu s odborníkem či příslušníkem jiného náboženství. Mohlo by se spojit i více tříd. Uvítali byste takový projekt. Kde, podle vašich zkušeností, by byly největší překážky pro realizaci?

R 4: Tak jak to u nás funguje, tak to je neproveditelný. Jde jedna třída za druhou a pak odcházejí domů nebo mají jiný kroužky nebo jim ještě neskončilo vyučování. Takže dát víc tříd dohromady by nešlo. Před dvěma lety k nám přišli misionáři a škola byla nadšená, ať misionáři přijdou a mají přednášku pro celou školu a teď řekli v žádném případě, protože rodiče se od toho úplně odklonili. Já jsem vděčná za to, že mě v tý škole tolerujou, že jsou rádi, že tam to náboženství je. Jsou přátelský, všechno, ale už to, že bych to nějak chtěla rozšířit do dalších tříd, to už ne. A dneska jak jsem zjistila ten přístup od těch rodičů, kteří třeba jakoby občas chodí do kostela, a když ty svoje děti posílají na náboženství, tak už jsou k tomu taky takový. Prostě udělejte si to pro sebe a netahejte tam ty ostatní. Mě to tedy hrozně překvapilo, jaký teď ten přístup je, dřív nebyl. Před těma dvěma lety nebyl. Teď hodně, že prostě teď ta církev je v takový zvláštní pozici, že se

odmítá vše, co zavání katolickou církví, takže pro všechny to nejde, to ne. Ve škole je asi sto padesát dětí a čtyřicet chodí na náboženství a stejně by se to nedalo udělat. Třeba na jiných větších školách to jde. Ale z mého pohledu si dovedu představit, že bych něco takového udělala, ale třeba o víkend. Děti bych si pozvala, kdo by o to měl zájem. Ale v hodině náboženství nebo v tý škole, to asi ne.

R 5: Já tady vidím asi nevýhodu toho digitálního prostoru. Když už bych takovou nějakou přednášku dělal, tak já bych klidně byl pro, říkám si, že by to teda bylo zajímavé. Měl jsem teď dobrou zkušenost právě s tím, že jsem jim pouštěl nějaké krátké dokument o smrti, vlastně mě zajímalo, jakým způsobem to budou vnímat. Vnímali to velmi dobře a říkali, že nikdo se s nimi o tom nebaví. Tak mě napadlo, že by mohl přijít nemocniční kaplan a mohl by mít pro ně nějaké povídání. Když by podle mě to bylo v osobní formě, tak by to mohlo být zajímavé, když by byly otázky a odpovědi. Ale v momentě, kdyby to bylo v digitálním prostoru, tak si myslím, že už by tu pozornost zase neměli, vím sám, když jsem byl student, tak nějaký rozhození vlivem techniky vždycky nastane. Mikrofon cestuje, nebude se vědět, kdo vlastně mluví a pozornost jde do háje, tu výuku to okamžitě naruší. Tím, že by bylo více tříd, tak by tam byli kamarádi a zároveň by pro toho přednášejícího bylo vlastně nemožné zjednat si ten pořádek na místě. Ten osobní může. V momentě, kdy jsem skrytej a jsem jedním z těch okýnek z několika tříd, tak si myslím, že by pozor nedávali. Myslím, že ta přednáška v digitálním prostoru by byla vlastně nevýhodou. Prezenčně dobrý, ale distančně, myslím, že by pozor nedávali.

Je hezké, že ten náš rozhovor plyne tak spontánně, ale já teď nevím, kde v těch otázkách jsme, co jsme ještě neprobrali. Tak třeba tuhle. Obraceli se na vás rodiče o radu nebo duchovní útěchu? A jak byste využili svých zkušeností, kdyby zase nastala taková zlá situace?

R 4: Mě třeba rodiče oslovovali, jestli bych neměla nějaké krátké biblické příběhy, že by to doma pustili dětem místo Večerníčku. Když rodiče chtěli, tak jsem jim něco poslala nebo na farnosti jsme dali třeba nějaký dobrý video nebo odkaz na TV Noe, že tam bude něco pro děti, tak to jo, ale konkrétně dětem ne, spíš přes ty rodiče. S těma dětma spíš jako při tom vyučování. A s tím, jak jste říkal, s tím reproduktorem, mě to taky rozčiluje, že všechno dlouho trvá, a s tím by to šlo. Moje dcera ho má, tak bych to taky mohla zkusit.

R 5: Já to teď taky testuju a je to super, třeba nějaká ta písnička, to je puštěný okamžitě, to je tak rychlý. Já jsem zapomněl, jak přesně byla ta otázka....

Myslím, že doporučení něčeho zajímavého...

R 5: Už vím. Já to nepoužívám, ale teď mě napadá, kdyby zase nastala ta distanční výuka, tak bych jim takový nějaký krátký úkol dal. Třeba bych jim klidně nabídl, že se jednu hodinu nebudeme učit, ale podívejte se na to video, tím pádem věřím, že by se na to podívali. Ale ne jako domácí úkol, to určitě ne. Napadá mě to jako nějaký alternativní způsob výuky než prostě čtyřicet minut něco frontálně říkat, tak jim nějaké video dát, nabídnout jim nějaký podnět a potom třeba další hodinu se o tom pobavit a tak. Mohla by to být hezká forma odlehčení. Pak bych viděl spíš tu hodinu náboženství jako něco, možná to vyzní hloupě, ale vlastně to není na pořadu dne, není to nejdůležitější v průběhu toho covidu předávat vědomosti, ale spíš je to na bázi nějakých vztahů. Vynechat by to byla chyba, vykašlat se na to náboženství, ale ta plná palba taky není reálná, spíš formou takového odlehčení, zeptat se, jak se maj, a tak. Takový pětiminutový video je odlehčení, tak bych si to dovedl představit.

R 4: Jestli ještě můžu, tak já jsem si v tý on-line výuce taky neměla čtyřicet minut, maximálně jsme měli dvacet minut. Tak nějaký příběh jsme si řekli, nebylo to, že bysme nic nedělali, ale bylo to kratší, protože mě taky přijde, že sedět dopoledne u počítače a ještě dopoledne, tak to je moc, spíš to vztahové odlehčení.

Osobnost a postoje učitele jsou důležité při jakékoli výuce a pro učitele náboženství to platí několikanásobně více. Staří lidé ještě i dnes vzpomínají na své katechety, ať už byli přísní nebo laskaví. Svůj postoj k náboženství mají s nimi spojený. S čím by byla spojená budoucí digitální generace? S přístrojem, který mluví, vidí, slyší, ale sám nežije? Je úplná digitalizace náboženské výuky žádoucí?

R 4: Myslím, že to není žádoucí v žádném oboru, jako že ten osobní přístup a kontakt myslím, že je nutnej a důležitěj ve všech oblastech.

R 5: Já bych souhlasil s tím, že v tom náboženství je to několikanásobně víc, protože matika, čeština, francouzština, tak tam není třeba odůvodňovat, že ten předmět je důležitěj. U náboženství tohleto vůbec není. Buďto jsou děti nevěřící, kteří na to chodí a nepřijde jim to důležitý, anebo jsou tam děti věřící, kteří ale jsou v menšině v tý škole a vlastně taky podle mě mají kritické období, kdy přemýšlí, jestli to náboženství není jako koule u nohy, jestli to není něco, co mě vlastně zbytečně úplně nebrzdí, díky čemu jako nejsem divnej. Takže i věřící děti prostě k tomu náboženství ve škole budou mít zvláštní vztah a taky takovej kritickém. Ten postoj mi přijde o to důležitější, protože to v tom smyslu bych řekl, že jsou na toho učitele kladený větší nároky. Ty kázeňské věci, babičky a dědečkové na ty katechety a kněze vzpomínají třeba i pro tu přísnost, že jo. Proto jak ovládali rákosku, prostě pamatujou si to nebo ty lidi jsou tím i zranění, třeba i dost. Takže tohleto dneska si učitel náboženství nemůže dovolit, podle mého názoru, nedáváš pozor, oukej, tak dostaneš pětku, zítra si napíšeme test. Jako to nejde motivovat téma známkami, být přísněj. Čili ten učitel musí hledat jiný způsoby, jakým způsobem ty žáky motivovat k tomu, aby pozor dávali nebo aby vůbec ten zájem o náboženství měli. No a ten zájem může předat jenom ten člověk, který tím žije, kterého ta výuka baví, pro kterého ty žáci jsou zajímavý nebo jsou pro něho důležitý. A tohleto já nepředám přes počítač.

R 4: Já bych k tomu ještě řekla, měli jsme nedávno v náboženský edukaci, že učitel nebo katecheta má být nejen učitelem, ale má být svědkem té víry, že má to, co učí ukazovat i svým životem. Já vím, že to je hrozně těžký, ale řekla bych, že právě to, že těm dětem řeknu, že pro mě je osoba Ježíše Krista důležitá, že pro mě je středem a ty děti to nějak vnímají. Právě to, to moje svědectví, ten můj život spjatý s Ježíšem, že to, co učím, že tomu zároveň i věřím a jsem o tom přesvědčená, že hledáme nějakou společnou cestu, to mi připadá velmi důležitý. Právě můj manžel měl babičku, dožila se pětadevadesáti let, do smrti vzpomínala na katechetu, jak je mlátil a nemohla mu to odpustit, byla tím opravdu velmi zraněná. Ona zůstala věřící do smrti, ale tady to se jí neustále vracelo, on asi na ně byl hrozně zlej, že ty děti i ponižoval. Tak to je špatný. Musíme se snažit dělat ty hodiny tak, aby tam těm dětem bylo dobře. Oni si třeba nebudou pamatovat nějaký vědomosti, ale aby si vzpomněly, že jim při tom bylo dobře. Ten pocit z toho, že tam můžu říct svůj názor, že se tam můžeme modlit za všechny, můžeme se nějak svěřit, je to o tom, že v budoucnu se můžou ty děti zase jakoby navrátit. Já nikdy nevím, co Pánbůh může potom v životě těch dětí vlastně použít. Kolikrát mě třeba mrzí, že ty děti první rok umí výborně Desatero, druhý rok nenapíšou skoro nic, zapomenou. Ale já říkám, je důležitý vědět, ale důležitější je podle toho žít. Ale zas jak můžeš žít podle něčeho co neznáš. Takže myslím, že osobnost učitele nebo katechety je velmi důležitá a učitel náboženství by měl být především dobrým člověkem. Musí dávat druhému člověku nebo

dítěti najevo, že ho má rád, ať je jakýkoli, taková otevřenost ke všem bez rozdílu. To, když děti vidí, tak přijdou, mohou za mnou kdykoliv přijít, jsem tam v tý škole pro ně. Když já jim říkám, že Bůh je vyslyší kdykoli, tak je pak nemůžu poslat pryč, když za mnou přijdou a říct, že na ně nemám čas. Nevím teda jak vy to vnímáte, ale já učím náboženství asi dvacet šest let a poznávám, že opravdu jak já jsem nastavená vůči Bohu, tak se to hodně promítá v těch hodinách. Když mám vyprávět o Bohu, tak musím nejen vědět, ale být s ním nějak v kontaktu.

R 5 Jo, ty děti jsou skutečně vnímaví, oni poznají, jestli je člověk autentický nebo ne. Já si myslím, že ty děti to poznají instinktivně, poznají, jestli ten zájem je předstíraný nebo opravdový, jestli to s nima myslím dobře nebo ne. V tomhle jsou nesmírně vnímaví, citliví a okamžitě poznají tu faleš.

Podle vědců v oboru pedagogiky se změní role učitele i studenta, děti se to zatím netýká. Učitel by neměl přímo předávat vědomosti, ale pomáhat studentům vyhledávat informace na internetu podle jejich potřeb. Stane se kurátorem a jistě bude potřebovat další aprobaci. Myslíte, že v budoucnosti by tento přístup byl vhodný i pro náboženskou výchovu?

R 4: Nevím, jestli jsem to úplně pochopila, ale já bych řekla, že jsme v tom náboženství všichni na té cestě, že jsme jakoby doprovod. Nechat je, aby samy objevovaly něco třeba v matematice, tak to ne, protože moje dcera to absolvovala a měla z toho hrozný problémy, takže já bych nedokázala tak učit. Ale v tom náboženství mi přijde, že já nejsem ten, kdo všechno ví, ale ten, kdo s nima objevuje tu cestu. A často si říkám, že to je úžasný, co oni právě řekli, že jsem si to sama neuvědomila. Jsme na cestě, navzájem se doprovázíme. Říkám jim, jste děti, ještě jste takoví otevření, tak i vy mě učíte. Takže v tom náboženství, ale nevím, jestli jsem vás dobře pochopila, jestli to nemyslíte jinak, ale řekla bych, že to doprovázení v tom náboženství má velký místo, aby ty děti viděly, že jdeme spolu. Já jsem někde jinde než oni, protože mám zkušenost, ale právě proto je můžu doprovázet. Protože já často říkám dětem v tom náboženství, že já ani Bůh jim nic nevnucujeme, Bůh nabízí. Já jim nabízím cestu, po které spolu můžeme jít.

R 5: Já taky z toho důvodu, jak jste říkala, vidím to v tom doprovázení a předávání vztahů. Informace si můžou vyhledat na internetu, ale náboženství není jen o informacích, ale je to hlavně o tom vztahu. Oni si to informace můžou potom dohledat, ale ten vztah z těch informací nenačerpají. Takže rozhodně ne.

R 4: Mě napadá, co jste řekl, že by si děti mohly hledat na internetu, tak to mi připadá v tom náboženství až nebezpečný. Protože tam je plno věcí, ve kterých děti tápou. Ono se to na první pohled zdá super, ale pak se zjistí, že je to jinak. Když se třeba dostanou k Jehovistům, tak já to rozpoznám, ale ty děti v žádném případě. Ne všechno, co se tváří jako náboženství je o Bohu. Já bych řekla, že ten internet je nebezpečný i v jiných věcech, protože se tam dají najít zkreslené informace. My už máme nějakou zkušenost, prošli jsme knížkami a máme i kritický vidění k těm věcem, ty děti ještě ne.

R 5: Proto já taky zvažuju, který materiály můžu použít a který ne, protože může být výborný video a zdroj je pochybný. Takže je to i o zvažování zdrojů.

R 4: Když už o tom mluvíme, tak já bych chtěla materiály, aby se s nimi dalo dál pracovat. Spíš nějaký impulsy. Jednak jim to pomůže se rozvíjet, může je to posunout někam dál. Já hodně pracuju s biblickejma postavičkami a někdo se rozčiloval, že nemají obličej. Ale kdyby měly obličej a třeba se usmívaly nebo byly smutní, tak to nikam nevede.

Kdežto když ten příběh nějak postavím, tak už to dítě ten výraz obličej dokreslí tak jak ten příběh vnímá. Tu svoji představu tam dá, ne moji. Já úplně žasnu. Tak právě něco takového mi chybí.

R 5: My jsme třeba pouštěli devátákům dokument Světové náboženství z České televize, je to na dvacet minut. Mě se to zdálo dobrý, ale oni říkali, že je to nudný. Nebavilo je to. I když tam hraje hudba, jsou tam dobrý záběry, jeden starý člověk tam vypráví celou dobu. Takže to zase chybí mě. Světový náboženství na deset minut. Nebo třeba výukový video, kraťoučky, kde se to shrne. Abych já mohl něco probrat a pak řeknu teď vám pustím něco na shrnutí. Žádný dlouhý mluvení, ultrarychlý, ale pro ně zhuštěný.

R 4: Protože ty dlouhý věci, když to úplně netáhne, tak se ztrácí pozornost.

R 5: S téma filmama je to těžký. Když jim pustím film z roku dva tisíce a oni v tom roce ještě nežili, tak je to pro ně starý. Ten pořad musí být aktuálně novejš. Tak třeba Exit 316 víc berou, protože tam se střídá čtyřminutová písnička, pak čtyři minuty celebrita, střídá se to v rychlém sledu, ale stejný téma, pořad dokola, ale jinými slovy. Takže něco takového bych si přál moc.

Takže kdyby byla jenom digitální výuka, tak by ta příprava by pro vás asi byla náročnější, než když se připravujete na normální klasickou hodinu nebo ne?

R 5: Kdybych se měl připravovat na distanční výuku, tak by mi to zabralo mnohem víc času, protože bych musel spoustu materiálu projít.

R 4: Bylo by to úplně jiný, v žádném případě by to nebylo jednodušší a ani žádoucí.

Takže kdybych to shrnula, tak distanční výuku náboženství lze používat v mimořádných situacích, to učitelé zvládají, ale preferuje se kontaktní výuka, kterou digitalizace nemůže nahradit.

R 4: Určitě.

R 5: Ano je to tak.

Vaše odpovědi byly skutečně detailní a přínosné. Ráda bych vám ve své práci věnovala poděkování, ale bude to anonymní. Takže děkuji vám oběma za váš čas, za ochotu mi všechno zodpovědět. Jste úžasní. Jsem vám velice vděčná.

Příloha V. Přepis interview s respondentem R 6

Dne 29. 11. 2022

Věk: 28

Typ školy, na které učíte: CZŠ

Jak dlouho vyučujete náboženství: 3. rok

Máte možnost používat ve škole digitální nástroje (např. interaktivní tabule, videa, internet apod.)?

Z digitálních pomůcek mohu využívat počítač s internetovým připojením a dataprojektor s plátnem.

Má Vaše škola on-line podporu a umožňuje Vám ji využívat.

Domnívám se, že škola, na které vyučuji náboženství má dostatečnou on-line podporu. Při každé hodině mohu využívat počítač, při epidemii Covid-19 všichni vyučující měli možnost s dětmi komunikovat prostřednictvím MS Teams. Škola má i interaktivní tabule (ne v každé třídě), které však nevyužívám. Jednak z důvodu, že nemám vyučovací hodiny v těchto třídách, ale také proto, že zatím nemám materiály, které by byly vhodné k tomuto typu výuky.

Bylo pro Vás obtížné naučit se zacházet s digitálním zařízením ve škole? Prosím, rozepište.

Ne.

První vlna covidové epidemie zastihla školy nepříliš dobře připravené na distanční výuku. Další vlny už byly zvládnuté uspokojivě. Jak jste Vy zvládal/a případné technické problémy?

Škola poměrně dobře fungovala v rámci distanční i online výuky. Jelikož patřím k mladší generaci používání digitálních nástrojů mi obecně nedělá problémy.

Přivítal/a jste, že v takové nečekané krizové situaci existuje možnost online výuky?

Vzhledem k tomu, že na naší církevní základní škole, patří náboženství mezi volitelný předmět – děti (rodiče) mohou volit mezi etikou a náboženstvím, a také proto, že předmět náboženství nepatří mezi základní předměty jako matematika či čeština, bylo nám vyučujícím doporučeno, abychom děti zbytečně nezatěžovali další online výukou. Předměty typu náboženství, hudební výchova apod. tedy neprobíhaly online, ale prostřednictvím různých dlouhodobějších úkolů tak, aby je děti mohly vypracovat v určitém časovém horizontu a nemusely u obrazovky počítače sedět 6 hodin v kuse jako by byly ve škole.

Připravila jsem prezentace s obsahem látky, kterou jsem chtěla probrat a posílala dětem. V prezentacích pak měly některé úkoly povinné – musely vyplnit své pracovní listy,

vyfotit a poslat mi je a některé úkoly byly naopak jen dobrovolné. V rámci chatu jsem potom s dětmi zhodnotila jejich práci.

Nebyly jen problémy technického rázu. Rodinám se domov najednou stal vězením a konflikty mezi rodiči a dětmi se vyostřily. Obrátil se v té době někdo na Vás o radu nebo duchovní útěchu?

Pokud ano, prostřednictvím jakého média? (mobil, internet)

Ne.

Podle vědců v oboru pedagogiky se změní role učitele i studenta (netýká se zatím děti). Učitel by neměl přímo předávat vědomosti, ale pomáhat studentům vyhledávat informace na internetu podle jejich potřeb. Stane se kurátorem a jistě bude potřebovat další aprobaci. Myslíte, že v budoucnosti by tento přístup byl vhodný i pro náboženskou výchovu?

Myslím, že náboženskou výchovu nelze pojímat jako pouhé předávání vědomostí. Učitel sice předává poznání o Bohu tak, jak je zapsáno v Bibli, jak učí Církev a jak on sám život s Bohem žije, ale daleko důležitější dle mého je, aby děti život s Bohem přijaly za vlastní. Tedy, že nejde v první řadě o vědomosti, ale o duchovní život a rozvoj. Jinými slovy by se měl učitel náboženství snažit zasadit v dětech semínko, které se možná uchytlí hned nebo třeba až později. To se může dít jedině tak, že se děti samy snaží hledat odpovědi na otázky a učitel je v roli toho, kdo jim otázky pokládá tak, aby v nich vyvolal touhu po hledání odpovědi a následně jim ukazuje směr, kterým se při samotném hledání vydat.

Zjistila jsem, že na internetu se dá najít spousta materiálu, počínaje Biblií. Dále videa, přednášky, konference, naše i zahraniční časopisy, internetové a mobilní vysílání TV Noe a rádia Proglas. Také nabídky pravidelné mimoškolní online výuky náboženství a objevila jsem dokonce i kurzy. Pokud určitou nabídku považujete za přínosnou a doporučíte ji studentům, projeví zájem a vyhledají si ji? V kladném případě diskutujete o obsahu?

Vzhledem k tomu, že učím děti 1. stupně, z materiálů, které jsou dostupné na internetu čerpám já a pokud se mi něco líbí, připravím to pro ně do hodiny ve škole.

Spolupracují s Vámi učitelé společenských vědních oborů? Prosím, rozepište.

V současné době vyučuji 2. a 3. třídu základní školy, zatím jsme neměli téma, které by bylo nějak obzvláště vhodné ke spolupráci.

Na TF v Č. Budějovicích se objevil zajímavý návrh na využití internetu: vytvořit portál (podobný jako má Člověk v tísni) kvalitních českých materiálů pro výuku náboženství v on-line prostředí. Po zhlédnutí dokumentu nebo jeho části následuje diskuse. Nebo jako při hybridním vyučování zorganizovat rozhovor s odborníkem či příslušníkem jiného náboženství tak, aby se studenti mohli ptát. Mohlo by se spojit i více tříd. Uvítali byste takový projekt? Kde podle Vašich zkušeností, by byly největší překážky pro vlastní realizaci?

Ze svého pohledu nevidím překážky pro realizaci a z vlastní zkušenosti vím, že děti velmi rády uvítají příležitost, když do hodiny pozvu hosta, kterého se mohou ptát na všechny možné otázky, které je k určenému tématu napadají.

Osobnost a postoje učitele jsou důležité při jakékoli výuce a pro učitele náboženství to platí několikanásobně více. Staří lidé ještě dnes vzpomínají na své katechety, ať už byli přísní nebo laskaví. Svůj postoj k náboženství mají s nimi spojený.

S čím by byla spojená budoucí digitální generace? S přístrojem, který mluví, vidí, slyší, ale sám nežije? Je úplná digitalizace náboženské výuky žádoucí?

Myslím, že úplná digitalizace čehokoli asi nebude žádoucí nikdy. Člověk je tvor společenský a hned na prvních stránkách Bible čteme, že Bůh řekl, že není dobré, aby byl člověk sám, a proto mu učinil pomoc jemu rovnou – ženu.

Digitalizace tak nemůže být nikdy cílem, ale vždy jen prostředkem k tomu, aby si člověk mohl například určité činnosti zefektivnit, ale ne proto, aby mohl dát „nohy nahoru“, ale proto, aby získal čas pro věci podstatnější. A co může být podstatnějšího než setkání s druhým.

Přínos v digitalizaci náboženské výchovy vidím v tom, že skrze ni se může stát výuka pro děti působivější a zajímavější. To, na co byly zvyklé děti před 15 lety už dnešní děti povětšinou neosloví. Mají jiné zájmy, větší dostupnost k nejrůznějším informacím, jiné možnosti vyučovacích materiálů. Nechci hodnotit, zda je to lepší či horší, ale je třeba pracovat s tím, co je momentálně aktuální, abychom zbytečně nevytvářeli dojem, že náboženství patří do středověku nebo, že je sto let za opicemi.

Dovolte mi vyjádřit vděčnost za Vaše odpovědi. Děkuji za čas, který jste mi věnovali a přeji Vám ve Vaší nelehké práci hodně úspěchů.

Příloha VI. Přepis interview s respondentem R 7

Dne 8. 12. 2022

Věk: 54

Typ školy, na které učíte (ZŠ, SŠ, Gymnázium, Církevní škola):

ZŠ

Jak dlouho vyučujete náboženství?

22 let

Máte možnost používat ve škole digitální nástroje (např. interaktivní tabule, videa, internet apod.)? Prosím, rozepište, co používáte, výhody/nevýhody apod.

Používám notebook, interaktivní tabuli nebo dataprojektor.

Výhody: Hodiny s možností využití těchto technologií jsou živější, děti lépe pochopí dané téma.

Nevýhody: Každá škola má jiné zabezpečení, trvá chvíli, než se přihlásím a mohu pracovat.

Má Vaše škola on-line podporu a umožňuje Vám ji využívat.

Ano

Bylo pro Vás obtížné naučit se zacházet s digitálním zařízením ve škole? Prosím, rozepište.

Ne.

První vlna covidové epidemie zastihla školy nepříliš dobře připravené na distanční výuku. Další vlny už byly zvládnuté uspokojivě. Jak jste Vy zvládal/a případné technické problémy?

Vyučovala jsem přes technologie, které používaly školy. Každá škola to má jiné. Nevýhodou je, že jsem musela výuku posunout do podvečerních hodin, aby se děti mohly připojit a nebyly unavené z předchozí dopolední online výuky. Ne všechny děti mají doma funkční silnou wifi.

Privítal/a jste, že v takové nečekané krizové situaci existuje možnost online výuky?

Rozhodně ano.

Nebyly jen problémy technického rázu. Rodinám se domov najednou stal vězením a konflikty mezi rodiči a dětmi se vyostřily. Obrátil se v té době někdo na Vás o radu nebo duchovní útěchu?

Jen ojedinelé.

Pokud ano, prostřednictvím jakého média? (mobil, internet)

Poskytovala jsem konzultace přes mobil.

Podle vědců v oboru pedagogiky se změní role učitele i studenta (netýká se zatím dětí). Učitel by neměl přímo předávat vědomosti, ale pomáhat studentům vyhledávat informace na internetu podle jejich potřeb. Stane se kurátorem a jistě bude potřebovat další aprobaci. Myslíte, že v budoucnosti by tento přístup byl vhodný i pro náboženskou výchovu?

Ne. Jde o kontakt s člověkem, který žije s Kristem, a to nenahradí vyhledávání informací.

Zjistila jsem, že na internetu se dá najít spousta materiálu, počínaje Biblií. Dále videa, přednášky, konference, naše i zahraniční časopisy, internetové a mobilní vysílání TV Noe a rádia Proglas. Také nabídky pravidelné mimoškolní online výuky náboženství a objevila jsem dokonce i kurzy.

Pokud určitou nabídku považujete za přínosnou a doporučíte ji studentům, projeví zájem a vyhledají si ji? V kladném případě diskutujete o obsahu?

Nahrávám nedělní zamyšlení nad evangeliem pro děti, a to děti sledují. V hodinách výuky náboženství o tom nemluvíme. Patřilo by to do katecheze, ne do výuky, která má mít jiný obsah. To samé platí i o přípravách na 1. sv. přijímání. V době epidemie jsem ji vysílala on-line.

Spolupracují s Vámi učitelé společenských vědních oborů? Prosím, rozepište.

Ne

Na TF v Č. Budějovicích se objevil zajímavý návrh na využití internetu: vytvořit portál (podobný jako má Člověk v tísni) kvalitních českých materiálů pro výuku náboženství v on-line prostředí. Po zhlédnutí dokumentu nebo jeho části následuje diskuse. Nebo jako při hybridním vyučování zorganizovat rozhovor s odborníkem či příslušníkem jiného náboženství tak, aby se studenti mohli ptát. Mohlo by se spojit i více tříd. Uvítali byste takový projekt?

Nevím, myslím, že osobní náboženská zkušenost se nedá zcela předat pouze on-line. Mnoho neverbálních projevů chybělo.

Kde podle Vašich zkušeností, by byly největší překážky pro vlastní realizaci?

Mnoho neverbálních projevů chybělo.

Osobnost a postoje učitele jsou důležité při jakékoli výuce a pro učitele náboženství to platí několikanásobně více. Staří lidé ještě dnes vzpomínají na své katechety, ať už byli přísní nebo laskaví. Svůj postoj k náboženství mají s nimi spojený.

S čím by byla spojená budoucí digitální generace? S přístrojem, který mluví, vidí, slyší, ale sám nežije? Je úplná digitalizace náboženské výuky žádoucí?

Osobnost katechety je velmi důležitá a nenahraditelná. V budoucnu se to bude ukazovat čím dál tím více, protože bude málo kněží. Protože věřím, že Kristus je s námi (podle jeho vlastních slov), tak katecheta je nástrojem, aby Bůh sám si vedl hodiny náboženství, farní katechezi a další společenství. To se nedá nahradit jen technologií. Technologie nám mohou pomoci, ale nemohou zcela nahradit.

ABSTRAKT

POUROVÁ, L. *Náboženské vzdělávání v digitální éře. Možnosti použití digitálních technologií při výuce náboženství a jejich praktické využívání.* České Budějovice 2023. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce T. C. Havel.

Klíčová slova: infosféra, deepfake, kurátorství, celoživotní vzdělávání, náboženské vzdělávání, digitální kompetence, výukové materiály pro katechezi online, distanční výuka náboženství

Práce se zabývá složitostí orientace v globálním informačním prostoru. Upozorňuje na problém věrohodnosti zdrojů na internetu. Katecheze pro děti a dospělé je úzce spojena s pedagogikou. Rychlý vývoj ICT vede k nutnosti celoživotního vzdělávání a získávání digitálních kompetencí u učitelů i žáků. Internet nabízí materiály pro školní výuku náboženství.

Výzkumná část práce se zabývá praktickým použitím těchto materiálů prostřednictvím ICT. Učitelé náboženství jsou dostatečně digitálně kompetentní. Používají digitální technologie jako zpestření výuky probíraného tématu.

ABSTRACT

Religious education in the digital age. Possibilities of using digital technologies in teaching religion and their practical use.

Keywords: infosphere, deepfake, curatorship learning, personal learning education, religious education, digital competences, materials available online, on-line religion teaching

The thesis addresses the complexity of orientation in the global information space. It draws attention to the problem of credibility of sources on the Internet. Catechesis for children and adults is closely linked to pedagogy. The rapid development of ICT leads to the need for lifelong learning and the acquisition of digital competences for teachers and students. The Internet offers materials for school religious education.

The research part of this thesis deals with the practical application of these materials through ICT. The religion teachers are digitally competent. Religion teachers use digital technology as an occasional enrichment to their lessons and to enhance the understanding of the topics covered.